

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA ŠPORT

DIPLOMSKO DELO

MAJA KOREN

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA ŠPORT
Športna vzgoja
Športna rekreacija

FAIR PLAY V ŠPORTU IN PROMETU

DIPLOMSKO DELO

MENTOR

doc. dr. Stanislav Pinter, prof. šp. vzg.

SOMENTOR

doc. dr. Gregor Starc, prof. šp. vzg.

RECENZENTKA

red. prof. dr. Marjeta Kovač, prof. šp. vzg.

Avtorica dela
MAJA KOREN

KONZULTANT

Robert Štaba

Ljubljana, 2015

ZAHVALA

"Želje se izpolnijo z delom in skupaj z ljudmi, ki ti v življenju prinašajo srečo."

Iz vsega srca bi se rada zahvalila:

...mentorju, dr. Stanislavu Pinterju, ki mi je svetoval in dajal napotke, ki so me pripeljali do cilja

diplomskega dela. Hvala za pozitivno energijo, ki mi je dajala motivacijo in vedno znova polepšala dan.

... Robertu Štaba, za prizadevnost, pomoč in svetovanje

... prevajalki Tamarji Gajšek za izvirno besedilo v angleščini

... športnikom Anji Čarman, Maji Šon in Marti Bon, za prijaznost in pomoč, ki so jo izkazale pri posredovanju refleksij

...staršem, za neprecenljiv prispevek v času študija, spodbudo, potrpežljivost in bogate izkušnje za življenje. Sta moja vzornika.

... dragim prijateljem, ki so mi stali ob strani

...in sestri, ki je verjela vame v vseh mojih vzponih in padcih

Brez vas bi bilo težje. Hvala.

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, 2015

Športna vzgoja, športna rekreacija

FAIR PLAY V ŠPORTU IN PROMETU

Ključne besede: šport, fair play, promet, varnost, strpnost, prometna vzgoja

Št. strani: 63

Št. slik: 22

Št. tabel: 8

IZVLEČEK

V diplomskem delu se ukvarjam s tematiko fair playa na dveh različnih področjih življenja – v športu in prometu. Podrobneje sem predstavila način, kako lahko športniki in trenerji kot udeleženci prometa s svojim dobrim zgledom spodbujajo k večji odgovornosti in strpnosti ostale ljudi na cestah. Uspešni športniki so pogosti vzorniki mladim, s čimer vplivajo na njihova življenja, tako glede obnašanja kot načina razmišljanja.

V osrednjem delu predstavljam, kako pomembno vlogo ima sistematična in pravočasna prometna vzgoja. Otroci se nenehno soočajo z okolico, ki lahko predstavlja vir ogroženosti, ko so na poti v vrtec, šolo in domov ali ko se igrajo v bližini ceste oziroma pločnika. Prav zato jih je treba čim prej pripraviti na samostojno sodelovanje v prometu. Športni pedagogi so učencem temeljni vir informiranja o pomenu fair playa v športu. Pri tem me je zanimalo, če znajo mladi športno ravnanje prenesti tudi na področje zunaj športa – v cestni promet.

Poleg z zakonom predpisanih obveznosti obstajajo med vozniki določena pravila, ki so se izoblikovala v stoletni zgodovini cestnega prometa in niso nikjer zapisana. Tekoč in varen promet je predvsem odvisen od sodelovanja in solidarnosti voznikov. Ker je bilo le-tega iz leta v leto manj, se je začelo povečevati število smrtnih žrtev in hudo poškodovanih v prometu – tudi med mladimi športniki.

To je pripeljalo do zasnove in izvedbe preventivnega projekta »Fair play v športu in prometu«. V njem izbrani vrhunski športniki in njihovi trenerji v sodelovanju z inštruktorji varne vožnje spoznavajo najpogostejše situacije na cesti, ki privedejo do prometnih nesreč; nadalje obnašanje njihovega avtomobila v različnih vremenskih razmerah ter nenazadnje svoje reakcije v stresnih pogojih cestnega prometa, zaradi česar posledično postajajo previdnejši in strpnejši, ko sedejo za volan. Namen projekta, ki je od leta 2009 potekal že v osmih različicah, je dvig športne in prometne kulture v Sloveniji. V tem času je v njem aktivno

Fair play v športu in prometu

sodelovalo blizu 150 vrhunskih športnikov in trenerjev. Nekatere med njimi sem imela priložnost osebno spremljati med treningom v AMZ Centru varne vožnje na Vranskem.

FAIR PLAY V ŠPORTU IN PROMETU

Keywords: sport, fair play, traffic, safety, tolerance, traffic education

ABSTRACT

In my graduation thesis I am dealing with fair play in two different aspects of life – in sports and in traffic. I have described in details how athletes and coaches could contribute to more responsible behaviour and tolerance of other people in traffic with their good examples. Successful athletes are very often role models to young people and with that they can influence their lives and their behaviour.

In the main part I am presenting the importance of systematic and timely traffic education. Children encounter circumstances that could present threat to them on a daily basis, when they are on their way to school or kindergarten and back home or when they are playing near the roads or sidewalks. That is why it is necessary to prepare the children for an independent participation in the traffic as soon as possible.

Sport educators are a vital source of information about the meaning of fair play in sports to students. I was intrigued if the young people can transfer that behaviour from sports to other aspects of life –traffic for example.

Beside rules that are prescribed by law, certain other rules exist among drivers, rules that developed through one-hundred year history of road traffic and that are not written anywhere. Fluid and safe traffic depends for the most part on cooperation and solidarity of the drivers.

Those virtues became scarce through years, so the number of fatalities and severely injured in traffic increased – also among young athletes.

That led to the development and execution of prevention project, called “Fair play in sports and traffic”. In this project, professional sportsmen and their coaches with the help of driving instructors get to know the most common situations on the road, which most often result in traffic accidents; further behaviour of their car in different weather conditions and last but not least, their reactions in stressful conditions of road traffic, which consequently makes them more careful and tolerant behind the wheel. The purpose of the project, that took place in eight versions since 2009, is the increase of sport and traffic culture in Slovenia. In that time, around 150 top athletes and coaches have attended the project. I had the opportunity to follow some of them personally during the safe driving training in the AMZ centre in Vransko.

Kazalo vsebine:

1. UVOD	5
2. PREDMET IN PROBLEM	7
2.1 KAJ JE FAIR PLAY?	7
2.1.1 Zgodovina fair playa	8
2.1.2 Formalna in neformalna sestavina fair playa.....	8
2.1.3 Cilji fair playa.....	10
2.1.4 Moralne in etične vrednote fair playa	10
2.2 VRHUNSKI ŠPORT IN FAIR PLAY	11
2.3 ŠPORTNIKI KOT VZORNIKI	13
2.4 ODNOSI V PROMETU — KULTURA VOZNIKA	15
2.4.1 Vrste voznikov	17
2.4.2 Športniki kot udeleženci prometa	19
2.5 PROMETNA IN ŠPORTNA VZGOJA	23
2.5.1 Trening varne vožnje	25
3. CILJI IN NAMEN NALOGE	28
4. METODE DELA	28
5. RAZPRAVA	29
5.1 PREVENTIVNI PROGRAMI ZA BOLJŠO PROMETNO KULTURO	29
5.2 FAIR PLAY IN PROMET V NACIONALNEM PREVERJANJU ZNANJA	38
5.3 PROJEKT: FAIR PLAY V ŠPORTU IN PROMETU	40
5.3.1 Namen projekta	45
5.3.2 Primer projektnega dne v AMZS Centru varne vožnje na Vranskem	45
6. SKLEP	49
7. VIRI	51
8. PRILOGA	56
UDELEŽENCI PROJEKTA »Fair Play v športu in prometu - FORMULA ZMAGOVALCEV«	56

Kazalo slik:

<i>Slika 1: Vrhunski športniki na prvem dogodku Fair play v športu in prometu (Modlič, 2009) .</i>	<i>14</i>
<i>Slika 2: Konferenca po dogodku Fair play v športu in prometu (Modlič, 2009) .....</i>	<i>21</i>
<i>Slika 3: Smrtne žrtve na slovenskih cestah (Pregled smrtnih žrtev na slovenskih cestah do 28. decembra 2014, 2014) .....</i>	<i>30</i>
<i>Slika 4: Knjižica Prvi korak v svetu prometa (Preventivne akcije, 2013) .....</i>	<i>32</i>
<i>Slika 5: Prometna značka (Preventivne akcije, 2013).....</i>	<i>32</i>
<i>Slika 6: Začetek šole (Preventivne akcije, 2003).....</i>	<i>33</i>
<i>Slika 7: Kolesarski izpit (PU Koper, 2013) .....</i>	<i>33</i>
<i>Slika 8: Kolesarska čelada (Oprema za kolesa, 2010) .....</i>	<i>33</i>
<i>Slika 9: Tekmovanje Kaj veš o prometu (Zupan, 2007) .....</i>	<i>35</i>
<i>Slika 10: Ustavi se. Vlak se ne more. (Pomurec.com, 2013).....</i>	<i>36</i>
<i>Slika 11: Pripnite se in doživite (Začetek nacionalne akcije varnostni pas - pripnite se in doživite!, 2015).....</i>	<i>36</i>
<i>Slika 12: Vzorniki tudi v prometu (Modlič 2009) .....</i>	<i>41</i>
<i>Slika 13: Predstavniki drugega dogodka Fair play v športu in prometu (Pinter, 2010) .....</i>	<i>42</i>
<i>Slika 14: Športniki invalidi (Živec, 2010) .....</i>	<i>42</i>
<i>Slika 15: Obiskovalci petega kroga projekta (OKS-ZŠZ, 2011) .....</i>	<i>43</i>
<i>Slika 16: Predstavniki motošportnih panog in kartinga (Bračko, 2012).....</i>	<i>43</i>
<i>Slika 17: Ženska rokometna reprezentanca (Osebni arhiv).....</i>	<i>44</i>
<i>Slika 18: Slovenska odbojcarska reprezentanca (Avto.Over.Net, 2014) .....</i>	<i>44</i>
<i>Slika 19: Poligon varne vožnje (Osebni arhiv) .....</i>	<i>47</i>
<i>Slika 20: Nasveti inštruktorja varne vožnje slovenskim rokometašicam (Osebni arhiv) .....</i>	<i>47</i>
<i>Slika 21: Poligon varne vožnje (Osebni arhiv) .....</i>	<i>48</i>
<i>Slika 22: Zaključni del na Vranskem (Osebni arhiv).....</i>	<i>48</i>

Kazalo tabel:

<i>Tabela 1: Prvi krog udeležencev projekta.....</i>	<i>56</i>
<i>Tabela 2: Drugi krog udeležencev projekta .....</i>	<i>57</i>
<i>Tabela 3: Tretji krog udeležencev projekta .....</i>	<i>58</i>
<i>Tabela 4: Četrti krog udeležencev projekta.....</i>	<i>59</i>
<i>Tabela 5: Peti krog udeležencev projekta .....</i>	<i>60</i>
<i>Tabela 6: Šesti krog udeležencev projekta .....</i>	<i>61</i>
<i>Tabela 7: Sedmi krog udeležencev projekta.....</i>	<i>62</i>
<i>Tabela 8: Osmi krog udeležencev projekta .....</i>	<i>63</i>

*"Žoga je na najini strani igrišča. Tvoji in moji strani. Na najinem igrišču.
Nikoli ne bo na igrišču koga drugega." (Gough, 2003)*

1. UVOD

Človekovo življenje lahko trajno zaznamujejo dogodki, ljudje in odnosi med njimi. Vsak posameznik ima svojo zgodbo, svoj pogled na svet in svoje izkušnje. Pa vendarle nas kot družbena bitja spremljajo in povezujejo norme, napisana in nenapisana pravila ter vrednote, ki nas usmerjajo h kakovostnejšemu sobivanju v prostoru in času.

Fair play je univerzalna vrednota, ki sega na različna področja življenja. Najpogosteje ga povezujemo s športom, prisoten pa je v izobraževanju, pri poklicnem delu, v družinskih odnosih in tudi v prometu. Poštena namera in iz nje izhajajoče ravnanje sta zelo pomembna pri slehernem dejanju, ki se ga lotimo.

Medsebojno odvisnost ljudi ter strpnost in odgovornost v njihovih odnosih sem si zastavila kot predmet obravnave diplomskega dela, kjer sem se omejila na področje športa in prometa. Promet in šport se med seboj nedvomno prepletata. Oba temeljita na sprejetih pravilih obnašanja, ki jih je treba upoštevati, da udeleženci sploh lahko sodelujejo med seboj. Ob tem pa razumejo, kje in kdaj obe dejavnosti v svojem bistvu nista združljivi – da cesta ni igrišče niti tekmovališče – ne za otroke in ne za odrasle!

Topole (2013, str. 16) je med drugim zapisal, da nam »šport ob upoštevanju načela fair playa pomaga pri vsestranskem razvoju osebnosti in pri doseganju zadovoljstva v življenju. Lahko nam nudi vrsto kakovostnih izkušenj, ki nam bodo pomagale premagovati življenjske težave in nam omogočile, da bomo uspešni pri doseganju svojih zastavljenih ciljev«.

Živimo v okolju, kjer še vedno velja prepričanje, da je avtomobil nujno potreben del našega vsakdanjika. Zato smo v prometu posledično izpostavljeni nevarnostim in prepogosto nestrpnemu vedenju različno izkušenih in ozaveščenih voznikov. Tekoč in varen promet je v veliki meri odvisen od njihovega sodelovanja in solidarnosti.

Prometna varnost je pomembna vrednota današnjega mobilnega življenja. Številne žrtve in poškodovani predstavljajo previsok davek za družbo, družino in posameznika. Prepletenost ceste, vozila in voznika zahteva od vseh udeleženihi kar najvišji standard prometne varnosti (Pinter in Štaba, 2009).

Ključnega pomena je, da dobijo otroci in mladostniki že na začetku svoje življenjske kakor tudi športne poti dovolj spodbud, da lahko začnejo oblikovati vedenjske vzorce, ki vključujejo medsebojno sodelovanje, zdravo tekmovalnost, športno obnašanje, strpnost in sprejemanje drugačnosti, ter jih poskušajo kasneje učinkovito prenesti v različna okolja in dejavnosti.

Zanimalo me je, če in kako znajo učenci ob koncu osnovnega šolanja že pridobljeno védenje o fair playu v športu prenesti tudi na cesto – v promet. Ali ravnajo športno, v skladu z načeli fair playa, ki veljajo na igriščih, ali pa se na cestah obnašajo drugače? Nekaterе odgovore na ta vprašanja sem pridobila s pomočjo rezultatov Nacionalnega preverjanja znanja v osnovni šoli (OŠ) s področja športne vzgoje v letu 2009.

Veliko časa preživijo na cestah tudi športniki in trenerji, ki se v prometu znajdejo kot vozniki, kolesarji, motoristi, pešci ali zgolj sopotniki. Velika večina se jih vsakodnevno vozi na treninge, tekme, sponzorske dogodke v oddaljene kraje, nekateri celo v tujino. Ker si delijo ceste z različnimi vozili, ki jih upravljajo različne osebe, morajo biti še posebej previdni in pozorni. Zavedati se morajo, da obstaja nenehno tveganje za nesrečo, ki lahko razbije njihove življenjske želje in načrte ter povzroči negotovo prihodnost.

Prav huda prometna nesreča s smrtnim izidom v središču Ljubljane, v kateri so bili pred leti soudeleženi mladi atleti in njihov trener, ter njen razplet z mučnim sodnim epilogom je bil neposredni povod začetka preventivnega projekta »Fair play v športu in prometu«.

Za varnejše počutje udeležencev v prometu je zagotovo treba marsikaj spremeniti v družbi. Vsak pa mora začeti s spremembo najprej pri sebi, šele nato lahko z zakoni, boljšo prometno infrastrukturo in preventivnimi akcijami uspešneje širimo ozaveščenost o prometni varnosti med prebivalstvom Slovenije.

S sodelovanjem vrhunskih športnikov, trenerjev in inštruktorjev varne vožnje je bilo doslej že osem izvedb projekta, ki so ga avtorji prvotno poimenovali »Formula zmagovalcev«. Vse so potekale v AMZS (Avto moto zveza Slovenije) Centru varne vožnje na Vranskem, medtem ko so prve štiri imele še dodaten tematski program na različnih lokacijah v okolici. Osebno sem dobila priložnost za sodelovanje v sedmi izvedbi projekta, kjer so bile glavne sodelavke članice slovenske ženske rokometne reprezentance pod vodstvom selektorice dr. Marte Bon. Zelo so bile zadovoljne s pridobljenimi izkušnjami ter uporabnim znanjem. V izjavah so potrdile, da lahko tudi športnice – kot udeleženke v prometu – s svojim dobrim zgledom spodbudijo k večji srčnosti, odgovornosti in strpnosti zlasti tiste, ki so jim s svojim športnim načinom življenja vzornice ali vsaj zaželene osebe v slovenski družbi.

"Največje napaka je, da se ne zavedaš nobene" (Carlyle, v Gough, 2003).

2. PREDMET IN PROBLEM

2.1 KAJ JE FAIR PLAY?

Dandanes redko najdemo športnika, ki ne bi vedel, kaj pomeni izraz fair play. Vprašanje pa je, v kakšni meri ga športniki upoštevajo, saj je današnja družba usmerjena k hitenju in vse večjemu tempu življenja (Kristan, 2009).

Fair play ni teorija, temveč odnos, filozofija, ki se slika v obnašanju posameznika in vključuje številne vrednote, ki so temeljnega pomena v vsakdanjem življenju. Jenó Kamuti (*predsednik Mednarodnega komiteja za fair play*) pravi, da je to skupen jezik in vez, ki ima moč združiti celoten svet športa (Fairplayinternacional.org, 2014).

Fair play ima mnogo pomenov, saj za nekatere pomeni poštenost, za druge odkritost in spet tretje solidarnost. Prav zaradi navedenih razlogov mora fair play biti del vsakega športa, tako rekreativnega kot tekmovalnega (Kristan, 2009).

Poštenost je ena najpomembnejših sestavin etike v športu. Beseda fair (angl.) je sprva pomenila primernost, ustreznost ali prijaznost in se je uporabljala pri lovu, konjskih dirkah in drugih igrah na travnatih površinah. Pomen pa je beseda imela tudi pri opisovanju nečesa poštenega in dostojanstvenega. Izraz fair play se je nato uporabljal pri modernem tekmovalnem športu, ki je bil zasnovan konec 19. stoletja in je pomenil, da se v žaru boja na tekmah ali pri igri vedemo pošteno in ravnamo v okviru postavljenih pravil (Szikora, 2002).

»Sam izraz ni le odraz športne kulture, ampak tudi splošne družbene klime (Kristan, 2009). Dobesedni prevod besedne zveze fair play se glasi »poštena igra«, vendar bi pravi pomen s tem pretirano omejili, kajti fair play je namreč več kot le poštena igra. Gre za medsebojno spoštovanje vseh, na katere se odnos nanaša, gre za pravično delitev pridobljenih koristi, dobronamernost v dejanjih oz. neškodljivost posledic. Hkrati pa besedna zveza predstavlja kreposti, kot so preudarnost, pogum in sočutje. Poudariti velja, da je fair play pravzaprav sinonim za splošne moralne norme in etične vrednote« (Kristan, 2009, str. 13).

Iz teh razlogov se športna stroka drži angleške besedne zveze, ki dopušča večjo pomensko širino in gibljivost, hkrati pa ostaja skladna z jezikom športnih igrišč (Hosta, 2009).

Fair play zajema moralo in se ne pojavlja samo v športu, ampak tudi na drugih področjih človekovega življenja.

2.1.1 Zgodovina fair playa

Smrdu, Pinter in Hosta (2005) navajajo, da je bila besedna zveza fair play prvič objavljena leta 1593 v zapisih J. Balmorta in je označevala celotno moralno vedenje, zastavljeno širše od pojava pravičnosti.

Pomen fair playa se je spreminjal skozi zgodovinsko-socialni razvoj. Pierre de Coubertin je priporočal, da bi bilo športno izobraževanje in izpopolnjevanje dosegljivo vsem znotraj okvirov moralne moči poguma in viteštva. Vendar se je to dejstvo nanašalo samo na ljudi enakega družbenega sloja (Sever, 2003).

Kasneje so še drugi avtorji postavljali temelje pojmovanju fair playa. Tako npr. N. Muller predstavlja fair play kot spoštovanje tekmece, humanost, sprejemanje zakonov in lastnosti, ki gradijo osnovno idejo fair playa. Misiuna je razčlenil viteško ideologijo in jo povezal z modernim razumevanjem pravil (spoštovanje pravil igre, spoštovanje tekmecev, omogočanje enakih možnosti v tekmovanju, neizkoriščanje prednosti in naključnih okoliščin, minimaliziranje trpljenja ...). Osowski je predstavil več motivov, kot so motiv sočutja, humanost, spoštovanje tekmecev, spoštovanje sebe, skrb za dostojanstvo vsakega posameznika, motiv igre in strahu pred maščevanjem (Smrdu idr., 2005).

2.1.2 Formalna in neformalna sestavina fair playa

Če se hoče fair play resnično izvajati, mora imeti poleg teoretične osnove razvito tudi svojo praktično vrednost. Priporočljivo je, da pogledamo na fair play z dveh vidikov, ki sta tudi uveljavljena v praksi. Govorimo o formalnem in neformalnem pristopu, kjer prvi zahteva spoštovanje pravil in predpisuje, kaj je moralno pravilno in pravično, medtem ko se drugi nanaša na medsebojno spoštovanje tekmovalcev in njihovih vrlin (Lukšič, 2002).

- **Formalni fair play**

Ko govorimo o fair playu v ožjem pomenu, se nanaša na tekmovalni šport. Ta kategorija opredeljuje fair play kot minimum obnašanja, ki ga je treba upoštevati, in zahteva strogo spoštovanje napisanih pravil, ki veljajo za vse udeležence v športu. Predpogoj za vstop v igro

je sprejetje teh pravil, ta namreč definirajo avtonomijo aktivnosti in dajejo pomen posameznim dejavnostim znotraj le-te (d'Agostino, 1981, v Smrdu idr., 2005). Pravila so napisana za vso populacijo in so ohlapna ter nikoli do potankosti definirana.

Kadar govorimo o formalnem fair playu, je treba poudariti dve osnovni deklaraciji, ki ubirata različen, pa vendar dokaj širok pristop. Prva je deklaracija po CIFP (International Committee for Fair Play), na osnovi katere podeljujejo vsako leto nagrado za fair play. V tej deklaraciji je posamično zajet fair play za šport mladih, gibalno oviranih, rekreativnih športnikov in vrhunskih športnikov. Drugo deklaracijo (Deklaracija za Fair play) je pripravil ICSSPE (Mednarodno združenje za znanost v športu in telesno vzgojo) v sodelovanju z MOK (Mednarodni olimpijski komite) in s podporo UNESCO-a (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization). Ta zajema drugačne vidike, saj je osredotočena na tekmovalce, na njihove starše in trenerje ter managerje, na učitelje, sodnike, medije, gledalce. Ravno tako vsebuje okvir za boj proti vsem negativnim fenomenom sodobne družbe, ki izčrpavajo osnove športa (Smrdu idr., 2005).

- **Neformalni fair play**

Nanaša se na odnos do igre in na upoštevanje nenapisanih pravil, moralnih gest ter vedenja. Loland (1990, v Smrdu idr., 2005) pravi, da so pomembne značilnosti tega odnosa naslednje ugotovitve:

- tekmeccu so omogočene enake možnosti za zmago ali poraz,
- tekmecc ni sovražnik s formalno vlogo, ampak je treba z njim ravnati kot s sorodnim človeškim bitjem,
- igrati proti tekmeccem s podobnimi sposobnostmi in spretnostmi za igranje,
- prepričanje, da obe strani igrata s popolno predanostjo.

Neformalni fair play se povezuje tudi s športno moralo, ki lahko variira med različnimi športi. Tega tipa fair playa ne moremo omejiti na specifičnosti posameznega športa (Kristan, 2009), saj se fair play pri gimnastiki kaže v drugačni luči kot pri nogometu ali hokeju. Prav tako smo pri posameznih panogah priča razslojevanju športnega etosa na starostne, materialne in druge kategorije. S tem nas zavezuje kot športnike, gledalce, menedžerje in obenem ustvarja športno vzdušje. Fair play pomeni tudi »igranje v duhu pravil«, pri čemer fair play prekorači poslušnost napisanih pravil, tako da nenapisana pravila postanejo dominantna (Smrdu idr., 2005).

2.1.3 Cilji fair playa

Iz tradicionalnega vidika se na fair play gleda kot na najvišji moralni cilj v športu. Ta cilj pomeni ustvariti skupnost, ki bo temeljila na zaupanju in v kateri bodo ljudje uživali svobodo. S spoštovanjem, zaupanjem in strpnostjo lahko namreč izoblikujemo celostno osebnost z dobrim značajem. Če pa bo posameznik razumel in sprejel vrednote, ki so nujne za ohranjanje okolja, mora tako delovati tudi družba (Lukšič, 2002).

Fair play je športni bonton, ki velja za vse športnike in naj bi se pojavljal že v vrtcu, šoli, rekreativnem in vrhunskem športu. Pojavlja se zmeraj več dejavnikov, ki ne sodijo v šport in njegovo udejstvovanje ter s tem povzročajo veliko škode športnikom in športu samemu. Vonj po slavi, nagradah, denarju in še čem je v športu mnogokrat premočan, zato številni do zmag pogostokrat uberejo »bližnjice«, pri tem pa povsem zanemarijo moralne in etične vrednote v družbi in športu (Terzič, 2013).

Prizadevati si moramo, da bomo že otroke usmerjali na pot športnega obnašanja in razmišljanja, da jih pripeljemo do tega, da bodo spoznali lepoto športa, se naučili pravega športnega obnašanja in sodelovanja s svojimi nasprotniki. Najpomembnejše načelo je, da dojamejo, da se v športu lahko sprostijo in uživajo ter da je zmaga šele drugotnega pomena (Lumpkin, Stoll in Beller, 1994).

Izrednega pomena je, da športno obnašanje v čim večji meri vzpodbujamo na najrazličnejših področjih športa in življenja. Spodbujati moramo poštenost, spoštovanje in tolerantnost, ki morajo biti del tekmovalne taktike, in se pri tem zavedati, da brez upoštevanja načel fair playa ni športa (Hosta in Fleischman, 2009).

Pomemben cilj fair playa tako v športu kot v življenju je združiti različne narodnosti, religije in kulture. Sodelovanje v duhu poštene igre nam namreč daje občutek timskega dela in obenem prinaša še boljše rezultate.

2.1.4 Moralne in etične vrednote fair playa

Množica vrlin, ki jih vsebuje fair play, so temeljnega pomena ne le za šport, ampak tudi za vsakdanje življenje. Vrednote fair playa razdelimo na moralne in etične, kjer gre v sodobni družbi za medsebojno povezovanje in prepletanje le-teh (Kovač, 2010).

Smrdu idr. (2005) je razdelila fair play na sledeče sestavine:

- poštenost,
- pravičnost,
- odgovornost,
- športnost,
- solidarnost,
- spoštovanje,
- enakopravnost in
- agresivnost.

Moralne in etične vrednote fair playa v nadaljevanju podrobneje obravnavam na obeh področjih: v športu in v prometu.

2.2 VRHUNSKI ŠPORT IN FAIR PLAY

Naziv vrhunškega športnika si pridobi državljan Republike Slovenije, ki doseže vrhunski športni dosežek mednarodne vrednosti (Zakon o športu, 1998). Vrhunski športniki so osebe z visoko razvito lastno vrednostjo in s pravšnjo mero egoizma; so iznajdljivi ter prilagodljivi. Imajo svoj delavnik, ki ga v največji meri določajo treningi in tekmovanja.

V njihov razvoj je vključenih veliko število ljudi, ki jih neposredno ali vsaj posredno spremljajo »na vsakem koraku« ter so na nek način odvisni od njih in njihovih rezultatov, tako kot so tudi oni posledično odvisni od njih.

Cilj vrhunskih športnikov je doseči čim boljši rezultat ter napredek. Športnik mora za dosego tega posvečati veliko časa in naporov treniranju, pogosto tudi ob bolečini in neugodju (Smrdu idr., 2005).

Ker imajo izraženo potrebo po doseganju uspeha in po izogibanju neuspeha, so visoko storilno motivirani; nekateri zaradi izboljšanja lastnega nastopa, drugi pa zaradi visokega statusa in materialnih dobrin ter drugih nagrad, ki jih lahko prinese zmaga (Doupona in Petrovič, 2000).

Šport naj bi v osnovi pomenil sprostitev ali zabavo. A ker nam danes mediji kažejo zgolj en del športa – to je organiziran, vrhunski, tekmovalni šport – je ta zabava oziroma igra podrejena delovni normi. Biti vrhunski športnik pomeni opravljati poklic, in s tem je treba zadovoljiti delovno normo. Cilj je torej dober rezultat, ki ga lahko dosežejo s treningi. Uspeh na tekmovanjih pa jim omogoča preživetje. Žal lahko od športa samega preživi samo peščica.

Če smo prej ugotovili, da je za vrhunski šport potrebno delo, tekmovanje in storilnostna motivacija, je logično, da je pri tem manj možnosti za uveljavljanje fair playa in njegovo pozitivno delovanje. Skrajnost vrhunškega športa je »zmaga za vsako ceno«. To pomeni, da je njegov edini pomen zmaga, ne glede na pot, ki vodi k njej.

Kako bo vrhunski športnik reagiral v konkretni situaciji, je odvisno od strukture njegovih vrednot. Vrednote pa so v prvi vrsti odvisne od njegovih staršev, okolja, v katerem je živel, in družbe ter njegove lastne osebnosti in razuma (Sever, 2003).

Hosta v enem izmed svojih člankov pravi, da je treba sprejeti hierarhično naravnost športa. Bolj ko gremo proti vrhu (denimo v kakem pokalnem sistemu), manj je prostora za drugega. Meja med zmago in porazom je vse ožja. Tako lahko pride pri tekmovalcu do večje skušnjave po sleparjenju in kršitvi pravil, ki bi ga pripeljale do kolajne (Jerič, 2012).

Pomemben dejavnik v vrhunskem športu je pritisk na zmago, ki nastaja zaradi pričakovanj staršev, učiteljev in trenerjev. Pojavljajo se tudi pritiski kluba ali šole. Mlad športnik, ki se je posvetil vrhunskemu športu in je zanemaril vse druge vidike svojega življenja, mora brezpogojno uspeti (Knap, 2005).

V želji po zmagi lahko pride v konflikt s športnim duhom fair playa. Tovrstna dejanja lahko vključujejo verbalno ali fizično zlorabo sodniške ekipe, nasilje nad tekmečem ali celo zlorabo samega sebe z jemanjem nedovoljenih substanc (Smrdu idr., 2005).

Nedovoljena sredstva izboljšajo dosežke športnikov, da si ti prislužijo boljše nagrade. Vse to je posledica današnjega časa civilizacijskih procesov, ki jih živimo. Vse več je kršenj človekovih pravic in svoboščin v športu, kar se prenaša tudi na mlade športnike (Doupona in Petrovič, 2000).

Države kažejo interes za vrhunske športnike, ker na račun vrhunškega športa dosegajo lastno promocijo v svetu. Premalokrat se izkaže interes držav za spodbujanje nadarjenosti in ustvarjalnosti športnikov, s katero bogatijo narodno in občo zakladnico stvaritev (Doupona in Petrovič, 2000). Zanimanje in podpora države je samo do takrat, ko športnik žanje uspehe. Hosta (2012) pravi, da je vrhunski šport hermetično zaprta institucija. Cel sistem zate poskrbi v celoti, ko pa mu več ne odgovarjaš, te izvrže. Vrhunski športniki pravzaprav sploh nimajo izbire. Na nek način morajo biti na razpolago delodajalcu 24 ur na dan in 365 dni na leto. Gre za globok poseg v telesno integriteto.

Svojo mesto v vrhunskem športu mora imeti tudi fair play. Marsikateri prekršek v vrhunskem športu je spregledan, dopustljiv za obe moštvi, če se tako odloči sodnik; kar pa je v športu otrok in mladih nedopustljivo in se takoj kaznuje. Športne panoge se torej med seboj razlikujejo v upoštevanju fair playa na športnih tekmovanjih. Le malokdaj smo priča kršenju

pravil fair playa pri golfu, tenisu, v nasprotju s športnimi panogami, kjer so tekmovalci v medsebojnem stiku ter so določeni prekrški dovoljenji s pravili v zameno za kazen.

Ljudje si prizadevamo, da bi stvari delali čim bolje in da bi uspeh ter prizadevanja opazila okolica. Vendar pa je vrhunski šport že zašel v nekakšno gladiatorstvo, v obdobje, ko je postal nečloveško zahteven. Zato je šport v določeni meri izgubil svoj zgodovinski fair play, tudi zaradi prevelike komercializacije (Knap, 2005).

Vprašati se moramo, kako čim bolje širiti idejo o strpnosti in fair playu tudi v vrhunskem športu. Kristan (2009) meni, da je treba začeti že v zgodnjem otroštvu, da to postane navada. Že od malih nog je otroka treba učiti, kako pomembni sta poštenost in pravičnost. Starši in športni pedagogi se premalo zavedamo možnosti, ki nam jih daje otroška igra, ki je predhodnica ukvarjanja s »pravim« športom. Ob navidezno nepomembnih igralnih situacijah se med sodelujočimi vzpostavljajo odnosi, ki naj bi temeljili na prijateljstvu, sodelovanju, občutku odgovornosti, strpnosti in spoštovanju različnosti. S pozitivnim zgledom jim lahko damo dobro popotnico za v svet športa in za življenje nasploh (Pinter, 1999).

Zelo pomembno je, da postane spoštovanje ena temeljnih notranjih vrednot športa, zaupanje in odgovornost pa naj bosta vrlini, ki bi jih športnik moral razviti na svoji športni poti. Že mladim je treba poudarjati pomen fair playa. Zmaga nad tekmečem naj ne bo edina pomembna stvar v športu. Če so tekmovalci dali vse od sebe, nastopili na ravni, ki je blizu mejam njihovih potencialov, potem to gotovo pomeni zmago s samim seboj. Tudi za takšen rezultat zaslužijo čestitke (Pinter, 1999).

2.3 ŠPORTNIKI KOT VZORNIKI

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) opredeljuje pojem »vzor« kot osebo ali stvar z lastnostmi, značilnostmi, ki jih kdo odobravajoče sprejema, želi posnemati (SSKJ, 2000). Vzornik je torej oseba, o kateri veliko razmišljamo in mu hočemo biti podobni. Je nekdo, ki je dokazal, da sanje niso nedosegljive. Najdemo jih v vsakdanjem življenju in tudi v športu.

Vsak posameznik si lahko sam izbere svojega vzornika, ki vpliva na naše življenje, na obnašanje, način razmišljanja. Vzornik pa ni nujno pozitiven, s svojim slabim vzgledom lahko slabo vpliva na mladostnika (Krašovec in Špeglič, 2008).

Priljubljenost vrhunskih športnikov, njihova prepoznavnost v javnosti in pozitivne značilnosti, ki jih nosi športna dejavnost, so podjetja in organizacije privedla do odločitve, da vrhunske športnike vključijo v svet oglaševanja. Pri tem je treba paziti, da sponzoriranje podjetju ne

prinese negativnih odnosov z javnostjo, če bo sponzoriranec s svojim obnašanjem, aktivnostmi, dopingom in podobnim negativno vplival na njihovo podobo.

Obnašanje športnikov in njihov vpliv na mlade ima ključen pomen tudi v prometu. Zato so bili vrhunski športniki vključeni v projekt »Fair play v športu in prometu« (slika 1).

Slika 1: Vrhunski športniki na prvem dogodku Fair play v športu in prometu (Modlič, 2009)

Ker so tudi vrhunski športniki samo ljudje in so izpostavljenim mnogim pritiskom, se lahko morebitne napake v njihovem obnašanju pojavljajo tako v njihovem javnem kot zasebnem življenju.

Nekateri slavni športniki se zavedajo svojega vpliva na mlade. Velikokrat se za svoja dejanja, ki niso bila pravilna, opravičijo (francoski nogometaš Zinedine Zidane, ki se je v finalu svetovnega prvenstva neprimerno obnašal, se je naslednji dan opravičil vsem otrokom, ki so gledali tekmo). Pogosto se namreč dogaja, da športniki na igriščih izgubijo živce. Največkrat je to na nogometnih igriščih, v zadnjem času pa tudi na teniških, kolesarskih in hokejskih. Torej pri športnih panogah, kjer je v igri veliko denarja.

Fair play je v vsakdanjem življenju še nekaj drugega. Gre za tisto športno ravnanje, ki ga stori ali ne opusti športnik, pa mu tega pravila ne nalagajo.

Na drugi strani pa razumemo kot primer slabega ravnanja športnikov neupoštevanje pravil, na primer na kolesarskih dirkah, kjer vsi ne nosijo čelad, čeprav je to obvezno. S tem kršijo zakon in so slab vzor mladostnikom.

Vse več športnikov se odloča za stranpoti. Leta 1998 so na Tour de France prvič odkrili nedovoljeno uporabo eritropoetina. Vrhunski kolesarji so ščitili drug drugega, najhuje pa je, da je večina mladih izjavila, da bi tudi sami jemali nedovoljena poživila, če bi jim to pomagalo pri doseganju vrhunskih rezultatov. S takimi primeri izginja princip fair playa, še bolj pa se moramo zavedati, da vrednote športnikov zlahka vplivajo na mlade ljudi, še posebno pri negativnih posledicah (Berg Soerensen, 2002).

Zelo odmeven primer v kolesarstvu je pomenila dopinška zgodba Lanca Armstronga. V silni želji po zmagovanju je postal odvisnik od eritropoetina, testosterona in infuzij lastne krvi. Sedemkratnemu prvaku Dirke po Franciji so odvzeli vse naslove. Sam je jemanje nedovoljenih poživil tudi javno priznal.

2.4 ODNOSI V PROMETU – KULTURA VOZNIKA

Po podatkih statističnega urada Republike Slovenije ima vsak drugi prebivalec Slovenije osebni avto, oziroma v povprečju vsako gospodinjstvo 1,3 avta. Vozniki letno z osebnimi avtomobili skupaj prevozimo 26 milijard potniških kilometrov.

Po opravljenem vozniškem izpitu se le malokdo samoiniciativno posveti dodatnim uram varne vožnje, oziroma obnovi teorije in obnašanja za volanom. Prometna kultura voznikov v Sloveniji še ni na primerni ravni. Osnovna pravila varne vožnje, ki so se jih začetniki naučili v šoli vožnje¹, v vsakdanjem prometu (pre)hitro pozabijo.

Kot udeleženec v cestnem prometu se človek znajde v zelo različnih vlogah: kot voznik, pešec, kolesar, potnik, inštruktor itd. Prav tako na vsaki daljši poti naleti na ovire, kot so rdeča luč na semaforju, kolone in zastoji, slabo vreme, okvare na vozilu itn. Tovrstne situacije v človeku zvišujejo čustveno napetost. Čustveno razburjeni postanejo tudi zaradi »počasnih« voznikov, ki jih ne morejo prehiteti. Takšni vozniki vozijo prehitro in imajo cesto za dirkalno stezo. Prehitevanja izvajajo tudi na nepreglednih odsekih.

Pogosto se zgodi, da vozniki ne upoštevajo varnostne razdalje in se preveč približujejo drug drugemu. Pomembno je, da vozniki tudi v takih situacijah poskušajo zmanjšati nevarnost in nezgodo s tem, da ostanejo mirni in prisebni ter ne tratijo energije z besnenjem nad neprevidneži. S hitrim in preudarnim ukrepanjem lahko popravijo njihovo napako.

Poleg z zakonom predpisanih obveznosti obstajajo med vozniki določena pravila, ki so se izoblikovala v stoletni zgodovini cestnega prometa in niso nikjer zapisana. Tekoč in varen

---

¹ Šola vožnje je izraz, ki ga stroka uporablja namesto »Avto šole«.

promet je predvsem odvisen od sodelovanja in solidarnosti voznikov. V skladu s prometno etiko naj bi se vozniki vedli tako (Baloh idr., 1983):

- Hitrost prilagodijo gostoti prometa, stanju vozila, vremenskim razmeram, stanju cestišča ter svojemu telesnemu in duševnemu stanju.
- Dosledno spoštujejo vse prometne predpise in pravila vožnje.
- Nikoli naj ne vozijo po pitju alkoholnih pijač in po jemanju zdravil, za katera vedo, da škodljivo vplivajo na vozniške sposobnosti.
- Pri vožnji spremljajo prometne razmere, posebno pozorni so na to, kaj se dogaja za vozilom.
- Pozorni so do drugih voznikov, pešcev in kolesarjev.
- Pozorno pazijo na ravnanja drugih voznikov in predvidevajo njihove namere.
- Popravljajo napake drugih voznikov in se izogibajo oviranju prometa.
- Upoštevajo varnostno razdaljo.
- Pravočasno in dosledno obveščajo voznike o svojih namerah v vseh okoliščinah (mrak, megla).
- Izogibajo se tekmovanju na cesti.
- Nikoli ne vozijo zaspani ali utrujeni.
- Ne vozijo jezni ali čustveno vzburjeni.
- Nikoli ne vozijo na meji svojih sposobnosti in zmogljivosti vozila.
- Stalno vzdržujejo svoje vozilo v dobrem tehničnem stanju in skrbijo za čistočo oken in luči.
- Ponoči pravočasno zasenčijo luči, da ne bi zaslepili drugih udeležencev v prometu.

Varnost v cestnem prometu je močno odvisna od izkušenj voznika. Izkušnje pa so odvisne od števila prevoženih kilometrov, dolžine vozniškega staža, spretnosti za izvajanje tehnike vožnje ter obvladanja cestnih razmer v različnih situacijah (podnevi, ponoči, v snegu, megli, naselju, zunaj naselja). Kadar voznik ne pozna številnih vplivov vozila, ceste, vedenja drugih voznikov, ko ne ve, kako deluje avto, s katerim se vozi, postane negotov (Preinig, 2010).

Statistika kaže, da povzročijo največje število prometnih nezgod začetniki (z do 3 ali 5 let vozniškega staža), med njimi zlasti mladi vozniki med 18. in 25. letom starosti. Mladi nasploh vozijo hitreje, bolj drzno in napadalno, več tvegajo in naredijo več prekrškov. Vzroki zato so neizkušenost in mladostniški nemir ter nepoučenost (Preinig, 2010).

Nekako po 25. letu postanejo vozniki bolj umirjeni, preudarnejši in previdnejši. Tudi po 40. letu, ko pri človeku začnejo pešati zaznavno-gibalne, miselne in druge sposobnosti, voznik ostaja miren in s strpnostjo ter izkušnjami nadoknadi te šibkosti. Po 65. letu starosti pa v

večini vozniki več niso sposobni za vožnjo, saj jim psihofizične sposobnosti hitreje upadajo (Preinig, 2010).

Obiskovalci »avto šole« so ob koncu šolanja razmeroma uspešni vozniki. Iz avtošol prihajajo polni znanja in optimizma, a jih cesta in preostali vozniki privzgojijo v sebi enake. Nekulturno in egoistično vedenje za volanom je rezultat takega vedenja v vsakdanjem življenju (Preinig, 2010).

Vsak posameznik v prometu ima lastne izkušnje, znanje, odločitve. Po svoje si razlaga vplive in dogajanje okoli sebe. Ker pa je v prometu veliko število voznikov, ki imajo svoj značaj, izkušnje, motivacijo in odločanje, pride do konfliktov ali celo do nezgod.

Nestrpnost med vozniki se kaže v neobjektivnem zaznavanju časa, saj sem jim zdi »tista minuta«, ko morajo čakati pred preходом, neskončno dolga. Konfliktne situacije opazimo tudi pri kolesarjih in pešcih, ki se zavedajo svojih pravic in jih pogosto tudi zlorablajo. S tem mislimo na neuporabo vidnih signalov, ki bi opozorile voznika na njihove namere v prometu.

Do izbruha čustev in jeze pa prihaja tudi v komunikaciji z organi oblasti, ki v ljudeh vzbujajo strah in občutek ogroženosti. Najverjetneje ima velik vpliv pri tem tudi uniforma, ki jo nosi policist. Ko so policisti na cesti in ustavijo voznika, ta nerad prizna prekršek, ker je premalo kritičen. Priznanje napake bi pomenilo, da je slab voznik oziroma možnost, da policist odkrije še kakšno napako. Spoštovanje med vozniki in policisti bi moralo biti prisotno tudi v tem primeru, saj policisti ne želijo le kaznovati, temveč predvsem opozarjati in skrbeti za njihovo varnost (Hraščanec, 2009).

2.4.1 Vrste voznikov

Človek naj bi se za volanom vedel tako kot v vsakdanjem življenju. In to se kaže ravno v medosebnih odnosih v cestnem prometu. Ljudje so lahko sebični, brezobzirni ali na drugi strani prijateljski in potrpežljivi. Preinigova (2010, str. 22) pravi, da je »vožnja psihološka situacija, ki v človeku sproži določene duševne reakcije, ki vplivajo na njegovo odločanje za volanom«. Tako se vsak posameznik v prometu predstavlja z vsemi svojimi prednostmi in pomanjkljivostmi, sposobnostmi, željami, potrebami in hotenji. Hitrost je glavni razlog, zaradi katerega se vsak posameznik drugače odzove, saj pospeši čustvena doživetja. Ljudje se med seboj razlikujemo tudi po telesnih in moralnih značilnostih in lastnostih. In vsak si izoblikuje individualen način vožnje, ki je lasten samo njemu in se od drugih razlikuje, četudi le za malenkost. Z leti in izkušnjami se spreminja tudi posameznikov način vožnje. Nekateri vozniki postanejo bolj drzni, celo »divjaški«, drugi neodločni in obotavljivi, tretji pa oprezni in previdni.

Tako kot lahko ljudi po značaju delimo na dobre in slabe, lahko delimo tudi voznike na dobre in slabe. Vozniki začetniki imajo mnoge skupne značilnosti glede na voznike z izkušnjami, ravno tako se razlikujejo mladi vozniki od starejših. Ločimo tudi disciplinirane in odgovorne voznike od nediscipliniranih in neodgovornih. So vozniki, ki imajo prometne nezgode pogosto, in tisti, ki imajo te le redko (Čebular, 2010).

Kljub medsebojnim razlikam lahko govorimo o vrstah in tipih voznikov:

- **Dober voznik**

Dober voznik je tisti, ki obvlada svoje vozilo in tehniko vožnje tudi v oteženih in nepredvidljivih razmerah. Pozna prometne znake in predpise, pravila varne vožnje in se po njih ravna. Spoštuje druge udeležence v prometu, se jim prilagaja, popravlja njihove napake in s tem zmanjšuje možnost nezgod (Baloh idr., 1983). Način svoje vožnje prilagaja znanju, sposobnostim, zdravstvenemu stanju, kot tudi gostoti prometa, vremenskim razmeram, stanju vozila in značilnostim cestišča. Vozi z optimalno hitrostjo in se ne spušča v tveganje prehitevanja.

- **Slab voznik**

Deluje na cesti ravno nasprotno. Pomanjkljivo obvlada tehniko vožnje, zlasti v megli, dežju, snegu in poledici. Slabo pozna cestne predpise in jih zavestno krši. Slab voznik rad tvega in se zavestno spušča v nevarne situacije. Taki vozniki so sebični, raztreseni in nerodni. Slabemu obnašanju voznika botrujejo različne čustvene, značajske, vedenjske in druge osebnostne motnje, ki so predhodne (Baloh idr., 1983). Te so lahko nenaspanost, opitost, spor v službi, žalost zaradi izgube dragega človeka itd.

- **Sebičen voznik**

Sebičen voznik se obnaša, kot da je sam na cesti. Pomembno mu je samo, kako bo prišel na cilj, zato v prometu ustvarja nevarne situacije. Brezobzirno izsiljuje prednost, ne upošteva prometnih predpisov in znakov. Sebičen voznik je zelo nevaren za pešce in kolesarje, ker ne spoštuje njihovih pravic niti takrat, ko drugi vozniki upoštevajo njihovo prednost.

- **Domišljav voznik**

Takšen voznik se razkazuje z drzno in tvegano vožnjo, saj hoče pokazati vozniške veščine. Gre za voznike, ki opozarjajo nase z škripanjem gum, ostrim zaviranjem, veliko dajo na znamko avta, velikokrat je z njihovih avtomobilov slišati glasno glasbo.

S takšnim počtetjem si vozniki največkrat želijo pridobiti občudovalce in si hkrati zdravijo manjvredne komplekse.

- **Neodgovoren voznik**
Neodgovoren voznik si ne prizadeva, da bi vozil dobro. Je težje prilagodljiv človek in velikokrat posega po alkoholnih pijačah ter pušča okvare na avtomobilu. Na cesti se vozniki obnašajo nedisciplinirano, brez smisla za sodelovanje z drugimi udeleženci v prometu, ne držijo se varnostne razdalje, veliko prehitujejo in mnogokrat zapeljejo čez lužo, da zavestno poškrbijo pešce.
- **Temperamenten voznik**
V prometu si takšni vozniki nečakani in nestrpni. Nimajo razumevanja za težave drugih udeležencev. Trobijo počasnejšim voznikom, preklinjajo za volanom, ne spoštujejo rumene luči na semaforjih, izsiljujejo na prehodih za pešce. Skratka, ne morejo se sprijazniti niti z najmanjšimi nadlogami, ki nastanejo v prometu.
- **Tesnoben voznik**
Tesnoben voznik je med vožnjo zelo raztresen in neposlušen. Njegova pozornost je površna in nihajoča, zaznavanje je moteno. Hitro spregleda prometne znake in ne pazi na dogajanje na cesti, hitro postane sovražno razpoložen do drugih udeležencev v prometu.
- **Nepazljiv voznik**
Nepazljivi vozniki se preveč zanesejo na rutinsko upravljanje vozila in si med vožnjo dovolijo razna nepotrebna opravila. Navadno živahno razpravljajo s sovoznikom in pri tem roke spuščajo s krmila. So pretirani radovedneži, ki se ozirajo za vsemi dogodki na cesti. Vzroki za nepazljivost so prenosni telefoni in navigacijske naprave; nepazljivost pomeni tudi, če med vožnjo kadijo, uživajo hrano in pijačo ali se ukvarjajo z radiom in CD predvajalnikom. Nepazljivost je sicer lahko posledica česarkoli, v vsakem primeru pa je lahko nevarna.

2.4.2 Športniki kot udeleženci prometa

Kaj pomeni biti odgovoren in strpen?

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ, 2000) piše, da je »odgovornost« dolžnost sprejeti sankcije, dati opravičilo; »strpnost« pa je definirana kot sposobnost mirnega sožitja z

osebami ali skupnostmi, ki živijo po verskih, etičnih in političnih pravilih, ki so različna ali celo nasprotna od naših.

Ti dve lastnosti sta zelo potrebni in pomembni v prometu in v športu. Zavedati se moramo, da lahko za volanom ali na športnih igriščih delamo napake. Hkrati pa nam mora priti v podzavest, da lahko te napake preprečimo, npr. v prometu z osredotočenostjo na lastno varno vožnjo in odzive, v športu pa s poštenim, fair play obnašanjem, strpnostjo in dobrim zgledom mlajšim generacijam.

Športniki so pogosto vzorniki mladim. Ti se poistovetijo in identificirajo z njimi, prevzamejo njihova obnašanja, čustva in cilje. Ko jih posnemajo, vplivajo na oblikovanje svoje osebnosti. Tudi zato morajo športniki paziti na obnašanje tako na igrišču kot zunaj športnih terenov, saj otroci posnemajo njihova ravnanja in spremljajo njihova osebna življenja tudi prek medijev. Pomembno je torej športnikovo javno nastopanje, pri čemer naj bi v duhu fair playa izražal spoštovanje do športa in tekmecev, ne dajal žaljivih izjav, se primerno oblačil in pošteno tekmoval.

Če si bo mladostnik izbral vzornika – športnika, ki se lepo in zgledno obnaša, se bo tako obnašal tudi on. Če pa se vzornik obnaša grdo (grdo govori, preklinja, kadi, popiva), lahko tudi mladostnik posnema njegovo vedenje. Vzornik torej ni vedno pozitiven, nekateri vzorniki lahko slabo vplivajo na mladostnike.

»Ko sem bil še otrok, mi je košarka pomagala, da sem se osredotočil na bistvene stvari v življenju. Je pozitivna igra in vsakdo je lahko uspešen, saj ni toliko odvisna od telesne zmogljivosti, ampak od medsebojnega sodelovanja igralcev. Šport je idealen pri razvoju otrok v družabna bitja. Uči jih spoštovati druge in biti potrpežljiv, saj drugače ne morejo igrati v ekipi. Naučijo se tudi deliti stvari in tega, da je sodelovati mnogo bolj pomembno, kot zmagati ali izgubiti in da se svet ne bo podrl zaradi tega« (Berg Soerensen, 2002, str. 17, v Kristan, 2009). Izjava, ki jo je dal ameriški košarkar Dave Jarnigano, opominja, da športniki vplivajo na mnogo več življenj, kot le na svoje. Z dobrim zgledom lahko spodbudijo k večji odgovornosti ljudi nasploh.

Športniki so nam torej vzgled tudi pri vsakodnevnih dejavnostih, tudi na cesti. Zato je njihova previdnost, strpnost, upoštevanje pravil in predpisov izrednega pomena. Pa ne le športnikov samih, temveč vseh, ki so soudeleženi v procesu zorenja športnika.

Za doseg dobrih rezultatov morajo veliko trenirati, zato se pogosto vozijo na treninge in klubske obveznosti tudi v oddaljene kraje. Vsakodnevno hitenje iz enega kraja na drugega, telefonski klici tudi med vožnjo, premalo spanca, počasni vozniki itd. ... športnikom niso v

prid. Želijo si varnega, tekočega in hitrega prometa. To pa lahko dosežemo samo, če skupine udeležencev v prometu dobro sodelujejo in če poznajo lastnosti oz. način vedenja in odzivanja drugih. Drugače povedano, športnik kot udeleženec prometa mora (Hraščanec, 2009):

- pozorno spremljati ravnanje drugih uporabnikov ceste;
- predvideti njihove reakcije;
- spoštovati njihove pravice in interese;
- uskladiti in prilagoditi način vožnje in gibanja ne samo prometnim predpisom, temveč tudi ukrepom drugih udeležencev;
- preprečiti nevarne situacije in si med seboj pomagati.

Enako kot v športu so tudi v prometu določena pravila, ki jih moramo sprejeti za svoja lastna in jih ponotranjiti. Le v tem primeru lahko pričakujemo, da se bomo tudi brez zunanjega nadzora v prometu (kontrolne in kazenske sankcije policije) vedli v skladu s predpisi.

Odgovorno nalogo imajo tudi trenerji, ki so vozniki mladih športnikov. Strpnost je pomembna na njihovi športni poti in tudi v prometu. Nekdanja vrhunška športnica, zdaj pa trenerka Mima Jauševc meni, da: »...v športu lahko popraviš napako, prideš do nove priložnosti, v prometu je lahko ena napaka usodna« (Kmetič, 2009, str. 36).

Na sliki 2 je prikazana konferenca po dogodku, kjer so svoje izjave podali nekateri udeleženci dogodka »Fair play v športu in prometu«.

Slika 2: Konferenca po dogodku Fair play v športu in prometu (Modlič, 2009)

V eni od tematskih oddaj na Valu 202 so ugotavljali, da je večina športnikov, kot vsak na svojem športnem področju, tudi v prometu lahko vzor ostalim. Gimnastični šampion Aljaž

Pegan, ki je na to temo tudi komentiral, je mož, ki je bil vedno pravi vzor ostalim, tako v športu kot tudi zunaj svojega javnega življenja, med drugim tudi kot udeleženec prometa. Iz komentarjev je bilo mogoče zaključiti, da podobno ravna tudi večina ostalih naših prepoznavnih športnikov, ki jih lahko vidimo na cestah, ko se prevažajo z avti, na katerih je izpisano njihovo ime.

Pomembno je, da se tudi predstavniki iz moto-športnih panog, ki jim tehnično obvladanje vozil na cestišču ne povzroča težav, zavedajo, da cesta ni tekmovališče. Voznik relija Aljoša Novak je v priložnostnem intervjuju izjavil, da običajno vozi zelo počasi in »se znori« le na dirkah (Podgoršek, 2012).

Glede na dostopne podatke (Pečoler, 2011) se je v minulih letih v Sloveniji vozilo okoli 200 sponzorskih avtomobilov, največ pa jih uporabljajo športniki in estradniki, sledijo politiki in gospodarstveniki.

Vendar niso vsi športniki v sponzorskih vozilih vselej primer dobrega zgleda. Predvsem nekateri nogometaši so v preteklosti nemalokrat ravnali na način, ki ni bil skladen s športno kulturo v prometu. Komentar IonDON (2008) govori o tem, da je v Ljubljani na nepravilno parkiranih mestih videval sponzorska vozila NK Interblok. Nič drugače ni bilo z vozili hokejistov in košarkarjev ljubljanske Olimpije.

Zavedati se moramo, da za uspehi vrhunskih športnikov stoji vrsta ljudi, ki skrbijo za njihovo logistično podporo; hkrati pa tudi za obveznosti, ki jih ima športnik kot popularna oseba. Neredko se zgodi, da prekrške v prometu delajo tudi člani njihovih ekip ali celo tretje osebe, ki vozijo njihova sponzorirana vozila, čeprav se to ne bi smelo dogajati.

V času največjih uspehov odbojkarskega kluba ACH Volley so se odgovorni zavedli, kako pomembna je kultura obnašanja članov športne ekipe za celotno institucijo oziroma gospodarsko družbo. Ivanka Mihelič je skupaj s sodelavci napisala knjižico², ki predstavlja celovit sistem vrednot, norm, predpostavk, prepričanj in simbolov, ki določajo način obnašanja vseh članov moštva in tako oblikujejo ter hkrati vplivajo na njihovo pojavno obliko.

Kako naj športniki, kot udeleženci prometa, s svojim dobrim zgledom spodbujajo k večji odgovornosti in strpnosti ljudi na cestah?

Z odgovornostjo, strpnostjo, in medsebojnim razumevanjem lahko športnik veliko prispeva k manjši agresivnosti na cestah. Seveda se mora na cesto podati kot poznavalec cestnih predpisov, hkrati pa njegova noga nikoli »ne sme biti pretežka«. Kar pomeni, da ne sme

---

² Več o tem v knjižici »Vodnik skozi kulturo ACH Volley« (Mihelič idr., 2012)

voziti prehitro, saj s tem ogroža sebe in druge. Kot zgleden športnik ne sme na cesto pod vplivom različnih substanc.

Če ima družino in majhne otroke, mora v avtu imeti otroški varnostni sedež, uporabljati mora varnostni pas, na kolesu pa čelado. Z uporabo odsevnih teles bo viden kot pešec in kolesar, tako pa ga bodo lažje opazili drugi. Če bo tudi kot vrhunski športnik podpiral in se udeleževal različnih preventivnih akcij v prizadevanjih za varnejši promet, je možnost, da se ohrani kakšno življenje, večja.

Pomembno je torej, da športniki svoj spoštljiv odnos z igrišč prenesejo neposredno na ceste in tudi na parkirišča, da ne parkirajo avtomobilov na pločnikih ali mestih, namenjenih invalidom, ter omogočajo prednost šibkejšim in manj izkušenim.

2.5 PROMETNA IN ŠPORTNA VZGOJA

Temelj za poznejše kulturno obnašanje, duhovne vrednote, spoštljiv odnos do ljudi in pozitivne vzorce vedenja, predstavlja družina s svojo vzgojo in izobraževanjem (Tušak, Marinšek in Tušak, 2009).

Pomemben dejavnik vzgoje v družini je tudi šport, s pomočjo katerega lahko starši otroke naučijo samodiscipline, dobrega odnosa med tekmovalci, spoštovanja nasprotnika, posluževanja športa za celo življenje, nadzorovanja in premagovanja stresa ter tudi športnega obnašanja in etike (Tušak, Marinšek in Tušak, 2003).

Pri športnem udejstvovanju otrok imajo pomembno vlogo predvsem starši, ki predstavljajo zgled otrokom. S tem, ko jih podpirajo in spodbujajo pri športnih aktivnostih in imajo realna pričakovanja glede na otrokove sposobnosti, ga pohvalijo ter so ponosni na otrokov trud ne glede na rezultat, pustijo sledove in dajejo smer mladostništvu (Fleischman, Hosta in Smrdu, 2004).

Nasprotno preveliki pritiski staršev na otrokovo športno udejstvovanje vodijo k pretiranemu tekmovalnemu obnašanju, ne vplivajo pa na dobro igranje, poštenost ter zabavo (Doupona Topič in Petrovič, 2000).

Pripomniti velja, da veliko otrok in mladostnikov živi v mestih in jih do igrišč, telovadnic, dvoran loči cesta. Vsakodnevno so se primorani vključevati v promet, zato je prometna vzgoja še kako pomembna v dobi odraščanja.

Otroci se pojavljajo v prometu kot (Lipičnik, Sever in Šibenik, 1996, v Gobec, 2009):

- pešci,
- kolesarji ali vozniki koles z motorjem,
- potniki v osebnih avtomobilih,
- potniki v javnem prevozu ali šolskem avtobusu.

Otroci pridejo v vrtec s starši običajno peš, oziroma jih ti zaradi časovnih stisk pripeljejo z različnimi prevoznimi sredstvi. Četudi so le sopotniki v prometu, promet doživljajo na drugačen način kot njihovi starši. Če vsak dan hodijo v vrtec peš, vsak dan večkrat prečkajo cesto, hodijo po pločniku, vidijo prometne znake, čakajo, da na semaforju zasveti zelena luč itd., si bodo kmalu zapolnili pomen tega. Ob pravilni reakciji staršev in obrazložitvi videnih stvari bodo otrokom stvari jasne še prej. Glede na otrokov umski razvoj pa ni rečeno, da bodo sami te informacije pravilno uporabili ter na cesti pravilno reagirali (Zdovc, 2013).

Gobec (2009) navaja, da približno dve tretjini vseh otrok hodi v vrtec, vsi hodijo v šolo in več kot polovica se jih igra v bližini ceste (pločnikov). Otroci torej veliko časa preživijo zunaj doma, zato jih je treba pripraviti na samostojno sodelovanje v prometu.

Hote ali nehote otroka vzgajamo vsak trenutek, ko smo z njim v prometu. To je edina pot, da si pridobi znanje, izkušnje in načela, ki ga bodo vodila v prometu vse življenje. Otrok opazuje in poskuša posnemati ravnanje staršev, učiteljev, trenerjev, bratov in sester ali sorodnikov, zato mu morajo biti dober vzgled. Otroka je treba naučiti, kje in kako lahko prečka cesto v domačem ali tujem okolju, potrebno mu je pomagati, da bo znal opazovati promet in izbirati površine, kjer bo viden drugim udeležencem v prometu.

Industrija je poskrbela, da otroci že zgodaj v otroštvu začnejo rokovati tudi s prevoznimi sredstvi, ki jih upravljajo s krmilom. Najprej s »poganjalčki«, nato pa še s skiroji, kolesi in morda celo s štirikolesniki. Ti otroci morajo biti na cesti vedno v spremstvu odrasle osebe. Ravno spremljevalec je tisti, ki otroku lahko prepreči nenaden skok na cesto. To je namreč najpogostejše dejanje, zaradi katerih so poškodovani najmlajši pešci. Pomembno je tudi, da spremljevalec vsak sprehod oz. vsako pomembno prometno situacijo izkoristi ter otroka sprti o tem pouči, saj bo znanje uspešno uporabljal tudi kasneje, ko bo v prometu samostojen voznik avtomobila.

Otrok je v prometu pogosto v vlogi kolesarja. Samostojno sme na cesto šele, ko dopolni 10 let in je naredil kolesarski izpit. Osnovna oprema kolesarja je zaščitna čelada, ki ščiti otroka pred poškodbami glave. Da bi bolje poskrbeli za svojo varnost ter bili tudi zgled otrokom, pa naj bi čelade nosili tudi vsi ostali kolesarji.

Levičar in Šuštaršič (2013) pišeta, da med kolesarji, ki so v prometnih nesrečah izgubili življenje, prevladujejo predvsem poškodbe glave. Poškodbe glave in možganov pa seveda nosijo tudi za preživele najpogosteje najhujše posledice (ohromelosti, izpadi na mentalnem področju, področju miselnih procesov, čustvovanja, vedenja, odzivanja).

S prometno vzgojo lahko začnemo že zelo zgodaj, ko otrok še sedi v otroškem avtosedežu. Vsaka vožnja z avtomobilom je za otroka posebno doživetje. Med vožnjo spoznava okolico, promet in sprejema navade in vzorce voznika. Vse to so razlogi, da mora biti vsaka vožnja varna. Otroke smemo voziti v osebni avtomobilu le, če so starosti primerno pripeti v otroškem sedežu, ki je pritrjen v vozilu (Vrečko, 2011).

S prometno vzgojo v vrtcih in šolah zagotovimo tako otrokom kot tudi mladostnikom in prvimi vozniki teoretična in praktična znanja, ki so potrebna za varno sodelovanje v prometu tako pešcev, kot tudi kolesarjev in voznikov. Hkrati oblikujemo posameznikove vrednote varnega sodelovanja, ki se izražajo v obnašanju in ravnanju v prometu. Da vse to dosežemo, pa mora otrok za samostojno sodelovanje v prometu najprej doseči določeno stopnjo v svojem umskem in telesnem razvoju (Polič, 1996).

K boljšemu spoznavanju in vzgoji otrok v prometu pripomore tudi prometna vzgoja v šolah, ki deluje vzgojno in poučno. Je kot del priprave na življenje, za katero morajo poskrbeti starši, šolska svetovalna služba, učitelji, strokovne organizacije, policija, sveti za preventivo in vzgojo v cestnem prometu, društva in drugi (Preinig, 2010).

Veliko v smeri višje etičnosti ravnanj v prometu lahko naredi dober voznik s svojim pozitivnim zgledom in prijazno gesto za volanom.

Če se bodo otroci naučili odgovornosti, če bodo spoznali, da imajo moč odločati, kaj bodo počeli, bodo postali dejavni v svojem življenju. Svoje življenje bodo vzeli v svoje roke. Otroci so namreč iznajdljivi in vzdržljivi ter sposobni nositi veliko več odgovornosti, kot si zmoremo misliti. Vedeli bodo, da lahko vplivajo na to, kako živijo, da so odgovorni za svoje življenje. Vsak je kapitan na svoji barki in ne sme dopustiti, da jo valovi odnesejo po svoje (Vzgajajmo skupaj, 2013).

2.5.1 Trening varne vožnje

V medijih praviloma prevladujejo negativne razprave o vožnji mladih, ki pogosto zaradi svoje nezkušenosti, prekomerne hitrosti, popitega alkohola in neupoštevanja prometnih

predpisov nasploh povzročijo prometne nesreče. Vzrokov je torej veliko in so lahko odraz nesrečnih naključij ali dolgotrajnega izzivanja usode.

Redkeje pa zasledimo objave o učinkovitih načinih, kako omogočiti bolj varno vožnjo in preprečiti prometne nesreče. Prometno okolje, v katerem danes živijo mladi, je bolj zapleteno, kot je bilo v preteklosti. Obsega veliko več avtomobilov, zapletenih križišč in cest, hkrati pa je promet veliko bolj gost.

Ena izmed učinkovitejših rešitev za varnejšo vožnjo je uvedba dodatnega usposabljanja po že opravljanem vozniskem izpitu. Ta program je tudi predviden v Zakonu o varnosti cestnega prometa in se imenuje »Trening varne vožnje«.

Njegov glavni namen je pridobivanje izkušenj, kako reagirati in ravnati v različnih kritičnih situacijah, okoliščinah in vremenskih razmerah. Nanaša se na področje prometne vzgoje, učenja tehnike vožnje in dopolnilnega učenja (Bernard, 2010).

Mladi vozniki v šolah vožnje pridobijo znanje o cestno-prometnih pravilih in predpisih pravilnega ravnanja v avtomobilu. Vendar voznik začetnik ne more vsega predvideti, kaj še le ustrezno ukrepati v različnih nevarnih okoliščinah v prometu. Velikokrat se namreč zgodi, da začne po mokrem cestišču drseti avtomobil ali pa nas preseneti srna. Kako ravnati takrat? Kakšna naj bo varnostna razdalja, kako zavirati, kako se bo obnašal naš avtomobil? Primere takšnih situacij je mogoče izzvati na različnih poligonih po Sloveniji (Vransko, Španik, LPT, ZŠAM Celje,...). Tam inštruktorji varne vožnje pomagajo z različnimi vajami obvladati avtomobil v simuliranih situacijah, podobnim tistim v prometu (Bernard, 2010).

Preventivni program zajema praktične vsebine varne vožnje in psihosocialne delavnice, ki pripomorejo k večji strpnosti udeležencev prometa ter varni vožnji nasploh.

V skupinski delavnici o varnosti cestnega prometa se udeleženci seznanijo z razlogi in posledicami nesreč ter tveganji pri vožnji. Praktični del pa zajema vožnjo v zaprtih in varnih progah, pod vodstvom izkušenih inštruktorjev, v skupini njim enakih ljudi, ki bi se radi naučili varne vožnje.

Osnovne vaje treninga varne vožnje so (Bernard, 2010):

- pravilno reagiranje pri prehitevalnem manevru;
- pravilno reagiranje pri zdrsni vozila;
- izogibanje oviram na cesti;
- tehnika zaviranja na različnih stanjih vozišča;
- pravilno krmiljenje.

Z obiskom treninga varne vožnje raste tudi raven prometne kulture, kajti šele tam se zaveš, kaj resnično pomeni obvladati avto, kako vpliva 10km/h višja hitrost na varnost vseh

udeležencev v prometu. Takrat ti postane jasno, zakaj so v bližini igrišč, vrtcev in šol omejitve 30km/h oziroma 10km/h v umirjenih področjih (Bernard, 2010).

Upoštevanje cestno-prometnih predpisov je eden od pogojev za varno vožnjo, a vožnja po predpisih sama po sebi ne zagotavlja potrebne varnosti v prometu.

Da bi vozili varno, morajo vozniki poznati osnovne fizikalne zakonitosti in sile, ki delujejo na vozilo in pnevmatike. Hiter in pravilen odziv je odvisen tudi od pravilno nastavljenega sedeža in volanskega obroča. Zato je dobro, da tudi »izkušeni« vozniki pridejo na »training varne vožnje« ter tako dodatno osvežijo in utrdijo svoje znanje.

3. CILJI IN NAMEN NALOGE

Širši namen mojega diplomskega dela je dati doprinos k višji stopnji športne in prometne kulture v Sloveniji, hkrati pa spodbuditi sodelovanje različnih deležnikov (s poudarkom na organizacijah civilne družbe), ki se ukvarjajo s preventivno dejavnostjo na omenjenih področjih.

Glede na predmet in problem so cilji diplomskega dela naslednji:

1. Predstaviti izraz »fair play« ter kako se kaže njegov pomen v športu in prometu.
2. Predstaviti, kako lahko vrhunski športniki in trenerji kot aktivni udeleženci prometa s svojim dobrim zgledom spodbudijo k večji odgovornosti in strpnosti ljudi na cestah.
3. Predstaviti nastanek preventivnega projekta »Fair play v športu/prometu« in nekatere izjave udeležencev.
4. Predstaviti najpogostejše načine športnega ravnanja na področju zunaj športa (v cestnem prometu) na osnovi odgovorov devetošolcev v okviru nacionalnega preverjanja znanja iz športne vzgoje.

4. METODE DELA

Pri nastajanju monografskega diplomskega dela je bila uporabljena deskriptivna metoda. Informacije sem črpala iz domačih in tujih pisnih virov ter različnih medijev. Podrobno sem obdelala projekt »Fair play v športu/prometu«, ki sta ga zasnovala dr. Stanislav Pinter in Robert Štaba, in ki sta mi tudi osebno posredovala veliko informacij. Neposredno sem se udeležila sedme izvedbe projekta v AMZS Centru varne vožnje na Vranskem, kjer sem poleg izjav udeležencev zbrala tudi del slikovnega gradiva.

5. RAZPRAVA

5.1 PREVENTIVNI PROGRAMI ZA BOLJŠO PROMETNO KULTURO

Naš tempo življenja označuje velika mobilnost ljudi, dinamika razvoja tehnike in življenjskega vrveža pa presegata prilagajanje človeka temu okolju. Vsako leto smo lahko priča povečanemu številu novih vozil, ta pa postajajo tudi vse zmogljivejša. Tako nas tehnika velikokrat premaga ter nas pripelje v razne razmere tveganja – nesreče (Pavčič, 2002).

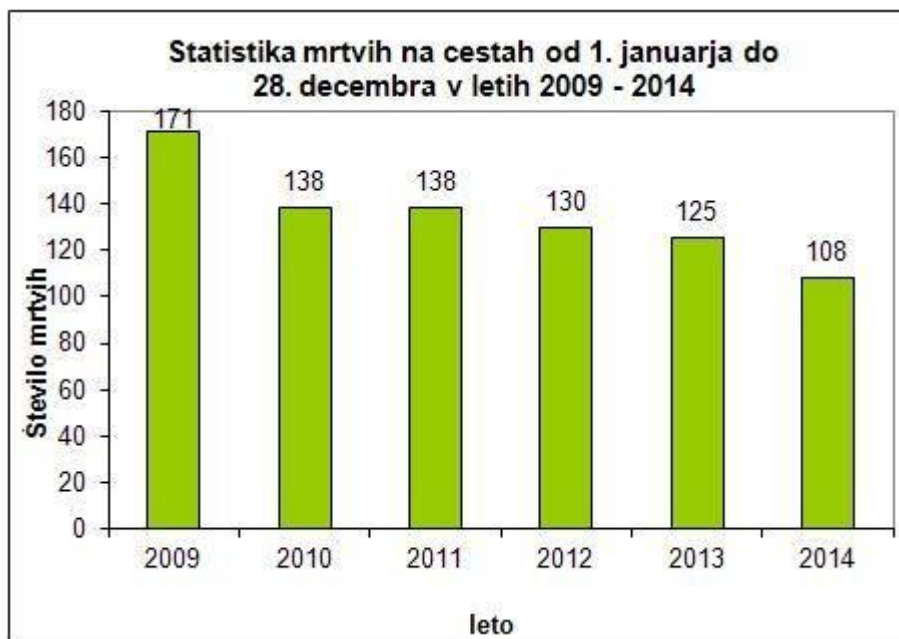
Osnovni dejavnik, ki zagotavlja varnost v cestnem prometu in športno obnašanje na igrišču, je človek. Da bi posameznik lahko izboljšali ta dva segmenta, je potrebno izobraževanje, ki poteka že od samega začetka (vzgoja doma, vrtec, šola in zunaj šolske oblike udejstvovanja ter izobraževanja). Pomembno je, da znanje prenesemo na celotno populacijo prebivalstva – od vrtca do poznega starostnega obdobja. S pozitivnim vedenjem se namreč izboljšujejo odnosi med ljudmi in prometna ter športna etika. Zavedati se moramo, da za red in spoštovanje zakonov ne pomagajo stroge kazni, ampak vzgoja, ki se začne z vzgojo otrok v domačem okolju.

- **Prometna vzgoja**

Žlender (2002, v Omerzel, 2011) navaja, da se varnost cestnega prometa v razvitih državah sicer že desetletja izboljšuje, katastrofalno pa se slabša v državah v razvoju, saj se število smrtnih žrtev vsako leto več kot podvoji.

Bistvena sestavina za boljšo prometno kulturo voznikov je preventivno delovanje za preprečevanje prometnih nesreč. Z zavestnim, namernim in sistematičnim vplivanjem lahko izoblikujemo moralna stališča pri vozniku, s katerim pridobimo znanja o prometu ter se naučimo strpnosti in navad, ki zavarujejo zdravje in življenje.

Vrečko (2011, str. 75) pravi, da je »Slovenija z vzgojno-preventivnimi akcijami, medijskimi kampanjami, omejevalnimi in tehničnimi ukrepi dosegla bistveno izboljšanje varnosti otrok v prometu«.

Slika 3: Smrtne žrtve na slovenskih cestah (Pregled smrtnih žrtev na slovenskih cestah do 28. decembra 2014, 2014)

Z različnimi preventivnimi ukrepi, s prizadevanji policije in represivnih organov, z gradnjo avtocest, boljšimi vozili ter večjo pozornostjo nasploh so se začele razmere v slovenskem prometu izboljševati (Žlender, 2002, v Omerzel, 2011). Slika 3 prikazuje, da je z družbenim prizadevanjem Sloveniji uspelo zmanjšati število smrtnih žrtev iz 171 v letu 2009 na 108 v letu 2014, kar je najmanjše število žrtev v enem letu od osamosvojitve.

Evropski akcijski program je spodbudil države članice, da so pripravile nacionalne programe za varnost v cestnem prometu in tako je Republika Slovenija že leta 2002 sprejela prvi Nacionalni program varnosti cestnega prometa za obdobje 2002-2005. Nacionalni program varnosti cestnega prometa je strateški dokument, ki obravnava nacionalno varnostno politiko in strokovno zahtevne ter varnostno najbolj transparentne probleme na področju varnosti cestnega prometa v Republiki Sloveniji. Program določa ukrepe, ki jih je treba izvesti za učinkovito zagotavljanje varnosti cestnega prometa. Njegov primarni cilj je prizadevanje za zmanjšanje najhujših posledic prometnih nesreč v cestnem prometu (Nacionalni program 2013-2022, 2013). Nacionalni program temelji na analizi obstoječega stanja varnosti cestnega prometa ter vlogi in pomenu varnosti za gospodarski in družbeni razvoj (Nacionalni program 2013-2022, 2013). Kasneje je bilo napisanih več novih Nacionalnih programov, zadnji velja od leta 2012, in sicer za obdobje 2012-2021.

Na slovenskih cestah se soočamo s problematiko prometne varnosti, povezano predvsem z neupoštevanjem prometnih pravil in v nekaterih primerih z dokaj nizko kulturo udeležencev v cestnem prometu. Posledice takšnega obnašanja se pogosto kažejo v prometnih nesrečah,

ki imajo hude posledice tako za posameznike kakor tudi družbo kot celoto. Nedvomno je izguba življenja najhujša posledica prometnih nesreč (Veniger, 2013).

Dokazano je, da so najpogostejši dejavniki tveganja v prometu povezani z značilnostmi voznika in predvsem njegovim obnašanjem. Med prednostnimi področji je treba na prvem mestu izpostaviti problematiko hitrosti. Neprimerna oziroma neprilagojena hitrost je na slovenskih in tudi evropskih cestah poglavitni dejavnik prometnih nesreč, predvsem tistih z najhujšimi posledicami. Sledijo alkohol, prepovedane droge ter druge psihoaktivne snovi, ki vplivajo na spremembo voznikovih sposobnosti in slog vožnje («0,0 šofer» trezna odločitev, 2013).

S preventivnimi aktivnostmi se želi vse udeležence v cestnem prometu in medije opozoriti na problematiko hitrosti, uporabo varnostnih pasov in čelad ter alkoholiziranost med vožnjo.

Prvi pogoj za zmanjševanje števila prometnih nesreč in njihovih posledic je zagotovo spoštovanje predpisov v cestnem prometu, kakor tudi večja strpnost in spoštovanje drugih udeležencev.

Pri iskanju rešitve in dolgoročnih ciljev so skandinavski strokovnjaki leta 1997 sprejeli »Vizijo NIČ«. Vizija Nič zahteva spremembo razmišljanja in ravnanja ustvarjalcev sistema, izvajalcev in prometnih udeležencev. Dolgoročni cilj Vizije Nič je skladen z vsebino Bele knjige in Akcijskega programa varnosti cestnega prometa Evropske Unije. Z Vizijo Nič se odgovornost za ustvarjanje varnega prometa prenaša na slehernega uporabnika cest, hkrati pa zahteva spremembo razmišljanja in ravnanja ustvarjalcev sistema, izvajalcev in prometnih udeležencev (Kaiser, 2009).

Bernard (2010, str. 1) navaja, da so »evropske države v okviru evropskega akcijskega programa »Vizija nič« začele izvajati ustrezne ukrepe, ki že dajejo rezultate. Najbolj zahteven program je oblikovala Švedska, ki si je zastavila vizijo »dvakrat nič«, kar pomeni nič mrtvih in nič hudo poškodovanih zaradi posledic prometnih nesreč«.

Dolgoročni cilj Vizije Nič, ki si ga je zamislil Claes Tingvall, je, da na cestah ne bo mrtvih in hudo poškodovanih. Da dvignemo raven prometne kulture na primerljivo raven z državami, ki imajo razvito varnostno kulturo, je treba spremeniti slabe načine vedenja v cestnem prometu, ljudi izobraževati, vzgajati in organizirati preventivne ukrepe.

Do rešitev bomo prišli s spremembo našega razmišljanja in sledečim (Kaiser, 2009):

- varnejšim cestnim okoljem,
- varnejšimi vozili,
- varnejšim transportom,
- opozorilniki uporabe varnostnih pasov,

- preprečitvami vžiga zaradi alkoholiziranosti,
- varnostnimi kamerami ob cestah,
- uporabo čelade za kolesarje.

V okviru Javne agencije Republike Slovenije za varnost prometa deluje tudi Svet za preventivo in vzgojo v cestnem prometu; njegove osnovne naloge se nanašajo na izvajanje aktivnosti za večjo varnost v cestnem prometu ter preventivnih in izobraževalnih aktivnosti.

Preventivne akcije za **predšolske otroke** so (Preventivne akcije, 2013):

- **Prvi korak v svetu prometa**

Knjižica Prvi korak v svetu prometa (slika 4) je namenjena staršem prvošolčkov. V pomoč je staršem pri prometni vzgoji otrok, vsebuje nekaj osnovnih pravil za pešce (hoja ob cesti, hoja po pločniku, prečkanje ceste na prehodu za pešce), kolesarje, rolerje, vožnjo otrok v avtomobilu in v javnem prometu ter načine učenja obvladovanja varnega vedenja otrok v prometu.

Slika 4: Knjižica Prvi korak v svetu prometa (Preventivne akcije, 2013)

- **Prometna značka**

Slika 5: Prometna značka (Preventivne akcije, 2013)

Program Prometna značka (Slika 5) dopolnjuje vsebine prometne vzgoje v okviru rednega pouka. Program se začne že v vrtcu ter se nadaljuje od prvega do petega razreda osnovne šole. V okviru tega programa spodbujamo učence, da se naučijo vsebin, pomembnih za varno udeležbo v prometu kot pešci, kolesarji, pa tudi kot potniki v vozilih. Predvsem pa program stalno spodbuja otroke, da to znanje tudi pravilno uporabljajo.

- **Prva vožnja, varna vožnja**

V okviru projekta Prva vožnja, varna vožnja izvajamo usposabljanja medicinskega osebja v porodnišnicah po Sloveniji, da lahko svetujejo staršem o varni vožnji otrok in uporabi otroških varnostnih sedežev. Prav tako pa v nekaterih okoljih lahko prikažejo pravilno uporabo avtosedeža za dojenčke na posebnem demonstracijskem sedežu.

Šolski otroci:

- **Začetek šole**

Slika 6 prikazuje opozorilo za varovanje otrok na zaznamovanih prehodih za pešce.

Slika 6: Začetek šole (Preventivne akcije, 2003)

- **Bodi preViden**

Namen akcije je opozoriti in ozaveščati pešce glede uporabe odsevnih predmetov, saj vidnost v prometu pomeni tudi večjo varnost, na drugi strani pa opozoriti voznike na večjo pozornost in skrb za pešce, kot ranljivejšo in bolj ogroženo skupino udeležencev v prometu.

- **Pasavček**

Projekt, ki spodbuja pravilno uporabo otroških varnostnih sedežev ter varnostnih pasov med vožnjo.

- **Kolesarski izpit**

Program usposabljanja za vožnjo kolesa poteka v 5. razredu za vse slovenske osnovnošolce kot del obveznega kurikula (slika 7).

Slika 7: Kolesarski izpit (PU Koper, 2013)

- **Varno kolo**

Akcijo organizirajo šole v sodelovanju z občinskimi sveti za preventivo, policijo, AMD (avto-moto društva) ali ZŠAM (Združenje šoferjev in avtomehnikov). Z akcijo preverjamo tehnično stanje koles, ki jih vozijo učenci.

- **Bistro glavo varuje čelada**

Akcija, s katero oblikujemo pozitiven odnos do uporabe kolesarskih čelad (slika 8) in drugih varnostnih čelad ter spodbujamo njihovo uporabo.

Slika 8: Kolesarska čelada (Oprema za kolesa, 2010)

- **Kaj veš o prometu**

Tekmovanja »Kaj veš o prometu?« so dodatna spodbuda za učenje prometnih pravil, razvijanje spretnosti in pravilne vožnje v prometu, ki jih organizirajo šole v sodelovanju z občinskimi sveti.

- **Teden prometne varnosti**

Teden, v začetku oktobra, ki je namenjen različnim aktivnostim s področja prometne varnosti – prireditve, šolske ure, namenjene prometni varnosti.

- **Prometna značka**

Z opozorili, da moramo v prometu vedno ravnati pravilno in varno, Prometna značka dopolnjuje vsebine prometne vzgoje, ki potekajo le občasno, v skladu z učnim načrtom. Otrok tekmuje sam s sabo, s pripomočki si pripravlja svojo prometno knjižico, beleži doživetja in opažanja v prometu.

- **Šolska prometna služba**

Svet spodbuja delovanje šolske prometne službe učencev in odraslih in zagotavlja usmeritve za delo ter skupaj s policijo tudi programe usposabljanja za učence in odrasle prostovoljce. Šolska prometna služba je organizirana v okviru šole.

- **Ulice otrokom**

V času tedna mobilnosti se v slovenskih mestih izvaja tudi akcija Ulice otrokom, v sklopu katere se za en dan zaprejo ulice v okolici šol in vrtcev po Sloveniji, kjer bi lahko potekala otroška igra.

- **Prometni dnevi**

Se odvijajo v Tednu prometne varnosti.

- **Varne šolske poti**

Vsaka osnovna šola mora imeti izdelan načrt varnih šolskih poti, s katerim ob začetku šolskega leta seznanijo oz. nanj spomnijo vse učence in njihove starše. Prav tako je pomembno, da na prvih roditeljskih sestankih učitelji opozorijo starše na najpogostejša nepravilna vedenja, nevarnosti in pravilno ravnanje otrok v prometu. Načrt varnih šolskih poti se izdelata na podlagi zemljevida določenega šolskega okoliša.

Mladostniki:

- **Prometni dnevi**

Občinski svet za preventivo in vzgojo v cestnem prometu in šole organizirajo šolske ure namenjene prometni varnosti (prireditve, šolske prometne kotičke, ki prikazujejo šolski prometni okoliš in nevarnosti v njem).

- **Kaj veš o prometu**

Tekmovanja Kaj več o prometu (slika 9) so dodatna spodbuda za učenje prometnih pravil, razvijanje spretnosti in pravilne vožnje v prometu, ki jih organizirajo šole v sodelovanju z občinskimi sveti.

Slika 9: Tekmovanje Kaj več o prometu (Zupan, 2007)

- **Bistro glavo varuje čelada**

Da bi opozorili na probleme kolesarjenja, spodbudili varnejšo vožnjo s kolesom, tudi v šolo, Svet za preventivo in vzgojo v cestnem prometu MO Maribor organizira s sodelavci vzgojno preventivno akcijo Bistro glavo varuje čelada, ki je sedaj že nekaj let zelo dobro obiskana.

- **Prometne delavnice**

Prometne delavnice trajajo najmanj 4 šolske ure. In lahko potekajo samostojno ali pa ob programu prometne vzgoje (npr. program obveznih izbirnih vsebin CPP v srednji šoli). Delavnica obsega vsebine s področja prometne varnosti in prometne vzgoje: udeležba v prometu v različnih vlogah (pešec, kolesar, potnik, voznik motorja oz. osebnega avtomobila), uporaba in odnos do različnih zaščitnih sredstev, uživanje alkohola in drugih drog ter vožnja pod vplivom teh substanc, kaj nam predstavlja varnost itd.

Vozniki in potniki:

- **Hvala, ker voziš zmerno**

Medijska akcija s katero želimo opozoriti voznike predvsem na vožnjo v naseljih, kjer se pogosteje pojavljajo ranljivejši udeleženci v prometu (pešci, kolesarji, otroci, starejši). Namen medijske akcije je spodbuditi in simbolično zahvalo nagraditi voznike, ki že upoštevajo omejitve hitrosti v naseljih in prilagodijo svojo hitrost ranljivejšim udeležencem.

- **0,0 šofer – trezna odločitev**

Namen akcije je zlasti preprečevanje vožnje pod vplivom alkohola in zmanjšanje števila prometnih nesreč, pri katerih je kot sekundarni dejavnik prisoten alkohol ter spodbujanje celovitega pristopa k problemu zmanjševanja tveganega in škodljivega pitja alkohola.

- **Ustavite se. Vlak se ne more.**

Aktivnosti za izboljšanje varnosti na nivojskih prehodih ceste in železniške proge (slika 10).

Slika 10: Ustavi se. Vlak se ne more. (Pomurec.com, 2013)

- **Priprnite se in doživite**

Preventivna akcija o uporabi varnostnega pasu (slika 11).

Slika 11: Priprnite se in doživite (Začetek nacionalne akcije varnostni pas - priprnite se in doživite!, 2015)

- **Brezhibno vozilo – varno vozilo**

Spodbujanje k stalni skrbi za tehnično brezhibnost naprav in opreme na vozilu.

- **40 dni brez alkohola**

Organizatorji v času akcije vabimo k različnim oblikam solidarnosti: od osebne 40 dnevne odpovedi alkoholu, do tega, da v času spodbude doma ne strežemo alkohola in opozorimo na problematiko alkohola v prometu, na delovnem mestu ter doma.

- **Varna vožnja po AC (avtocestah)**

Avtoceste povezujejo Slovenijo in zagotavljajo hiter, nemoten in varen promet, če vsi udeleženci upoštevajo prometna pravila in nasvete za varno in nemoteno vožnjo. Za izboljšanje prometne varnosti na avtocestah so pripravili preventivne TV filme, s katerimi želimo voznike seznaniti z različnimi napotki in nasveti za varno vožnjo, ki lahko v primeru nepredvidenih dogodkov pripomorejo k pravilnemu ravnanju.

Motoristi:

- **Bistro glavo varuje čelada**

Da bi opozorili na probleme kolesarjenja, spodbudili varnejšo vožnjo s kolesom, tudi v šolo, Svet za preventivo in vzgojo v cestnem prometu MO Maribor organizira s sodelavci vzgojno preventivno akcijo Bistro glavo varuje čelada, ki je sedaj že nekaj let zelo dobro obiskana.

Sistematična prizadevanja in posledični dosežki na področju preventivne dejavnosti v cestnem prometu v Sloveniji v zadnjem desetletju in pol so bili potrjeni tudi z nedavno podeljeno prestižno nagrado za varnost v cestnem prometu za leto 2015 (PIN Road Safety Award). Vsako leto jo v Bruslju podeli Evropski svet za varnost prometa (ETSC). V obrazložitvi je bilo zapisano, da država Slovenija prejema nagrado »za izrazit napredek pri zmanjševanju števila smrtnih žrtev na cestah med letoma 2001 in 2014« (Javna agencija Republike Slovenije za varnost prometa, 2015).

5.2 FAIR PLAY IN PROMET V NACIONALNEM PREVERJANJU ZNANJA

V slovenskih osnovnih šolah že deset let poteka nacionalno preverjanje znanja ob koncu tretjega izobraževalnega obdobja (9. razred), ki vključuje tri predmete: slovenščino oziroma materin jezik za predstavnike manjšin, matematiko in »tretji predmet«, ki ga izmed ostalih vsako leto posebej določi resorni minister. Minister izbere štiri predmete izmed predmetov osmega in devetega razreda. Ti predmeti se nato preverjajo na štirih vzorcih vseh slovenskih šol, tako da se na vsaki šoli preverja le po en tretji predmet. Kateri tretji predmet se bo preverjal na posamezni šoli, prav tako v septembru določi minister s sklepom, ki se objavi na spletni strani ministrstva.

V šolskem letu 2008/09 je bila med izbranimi tretjimi predmeti prvič in doslej edinkrat tudi športna vzgoja. Ker sta se dve nalogi z dveh tematskih področij preizkusa znanja (šport in varnost ter športno obnašanje) navezovali na v tej nalogi obravnavano tematiko, v nadaljevanju predstavljam povzetek nekaterih pomembnejših ugotovitev.

Kovač in Novak (1998, str. 4) ugotavljata, da je »športna vzgoja nenehen proces bogatenja znanja, razvijanja sposobnosti in lastnosti ter pomembno sredstvo za oblikovanje osebnosti in odnosov med posamezniki. Z redno in kakovostno športno vadbo prispevamo k skladnemu biopsihosocialnemu razvoju mladega človeka, sprostitvi, nevtralizaciji negativnih učinkov večurnega sedenja in drugih nezdravih navad. Ob sprotni skrbi za zdrav razvoj ga vzgajamo in učimo, kako bo v vseh obdobjih življenja bogatil svoj prosti čas s športnimi vsebinami. Z zdravim življenjskim slogom bo tako lahko skrbel za dobro počutje, zdravje, vitalnost in življenjski optimizem«.

Športna vzgoja je učni predmet³, pri katerem je mogoče uresničiti tudi cilje medpredmetnih področij, ki nimajo svojega predmeta v obveznem predmetniku, imajo pa pomembno vlogo pri celostnem oblikovanju posameznika (vzgoja za zdravje, okoljska vzgoja, prometna vzgoja, knjižnično-informacijsko znanje, kulturna vzgoja, informacijsko-komunikacijska tehnologija). Učitelj te vsebine smiselno vključuje v proces poučevanja. Tako je mogoče različno znanje posredovati učencem tudi na višjih kognitivnih ravneh (razumevanje, sklepanje, analiziranje, utemeljevanje). To jim omogoča še druge vrste sodelovanja z vrstniki, samopotrjevanje ter pripravo na življenje in delo.

Učenci si skozi ure športne vzgoje pridobivajo gibalno in splošno znanje. Seznanjeni so s primernimi športnimi oblačili, razumejo zakonitosti športne vadbe, poznajo orodja in pripomočke, znajo poskrbeti za varnost, seznanjeni so s športnim vedenjem in obnašanjem.

---

³ Od 1.9. 2013 dalje je v slovenskem osnovno šolskem sistemu predmet športna vzgoja preimenovan v predmet šport.

Ampak, ali znajo vse te stvari prenesti tudi zunaj športa? Kako se bodo obnašali v vsakdanjem življenju? Kako se bodo obnašali v prometu?

Z nacionalnim preverjanjem znanja so v letu 2009 med drugim preverjali tudi ta vprašanja. Pisni preizkus znanja je v rednem roku opravljalo 4567 učencev.

V vsebinskem sklopu »Šport in varnost« so učenci zelo dobro odgovarjali na zastavljena vprašanja. Skoraj vsi so vedeli, da za varno kolesarjenje potrebujejo čelado, kar so znali tudi utemeljiti. Pri tem dodajmo, da učenci pridobivajo tovrstne informacije ne le v šoli, ampak tudi v domačem okolju, iz medijev in pri organiziranih oblikah športne vadbe v prostem času.

Sklop vprašanj o športnem vedenju pa je bil sestavljen na zahtevnejši ravni (tretja taksonomska stopnja – kondicionalna raven znanja), kar pomeni da so učenci samostojno, kritično in utemeljeno vrednotili razne pojave, teorije, rešitve in besedila.

Pridobljeni rezultati potrjujejo, da je bila večina učencev dobro poučenih o teoretičnih značilnostih športnega in nešportnega vedenja. Polovica vprašanih pa je znala navesti svoj primer športnega ravnanja (fair playa) v cestnem prometu. Dosežki so bili pričakovani, saj je vprašanje zahtevalo prenos znanja na področje zunaj športa⁴.

Najpogostejši odgovori, ki so jih takratni devetošolci zapisali, se umeščajo v tri skupine:

1)

Omogočiti vključitev v promet nekemu, ki že dolgo čaka, da z vozilom zapelje na glavno cesto oziroma zavije na levo.

2)

Pomagati starejši osebi (v nekaterih primerih tudi mlajšemu) pri varnem prečkanju ceste, zlasti kjer ni ustreznih semaforjev ob prehodu za pešce.

3)

Opozoriti voznika, ki vozi brez prižganih luči, da jih prižge, in se zahvaliti, če se to zgodi tebi.

V odgovorih je bilo zaslediti tudi različne primere strpnosti in spoštovanja do šibkejših udeležencev v prometu.

---

⁴ Več o tem v Poročilo o dosežkih na nacionalnem preverjanju znanja (RIC-Državni izpitni center, 2013)

5.3 PROJEKT: FAIR PLAY V ŠPORTU IN PROMETU

Prometna varnost postaja vrednota današnjega mobilnega življenja. Prepletenost ceste, vozila in voznika zahteva od vseh udeležencev kar najvišji standard prometne varnosti. Slovenija glede na varnost v prometu še vedno zaostaja za ostalimi evropskimi državami. Zaskrbljujoča je prometna kultura, način razmišljanja, slaba ozaveščenost in ne nazadnje nezadostna prometna infrastruktura. Šport s svojim sporočilom fair playa nam pri tem lahko močno pomaga (Pinter in Štaba, 2009).

Vozilo je danes za mnoge postalo nepogrešljivo sredstvo, ki se mu zaradi življenjskih navad in hitrega tempa le težka odpovemo. Avto je nujno potreben tudi športnikom, ki so zaradi treningov in tekem veliko na cesti.

Idejo, kako bi se področje strpnosti in fair playa v športu lahko učinkovito preneslo tudi v vsakdanjik slovenskega cestnega prometa, je takratnemu odgovornemu v SPV (Svetu za preventivo in vzgojo v cestnem prometu) mag. Bojanu Žlendru že leta 2002 predstavil dr. Stanislav Pinter, namestnik ambasadorja za šport, strpnost in fair play Republike Slovenije. Vendar je moralo preteči še nekaj let in se zgoditi še nekaj prometnih nesreč s tragičnim koncem med slovenskimi športniki, da je zamisel zaživela v praksi.

Ko je razmišljanje leta 2009 soočil z Robertom Štabo, takratnim sekretarjem Komisije za vzgojo in varnost AMZS, sta zelo hitro izdelala inovativen projekt, katerega namen je, da bi s primerno vsebinsko in medijsko aktivnostjo, v kateri glavno vlogo nosijo slovenski vrhunski športniki, športnice in njihovi trenerji (v sodelovanju s slovensko krovno športno organizacijo Olimpijskim komitejem Slovenije – združenjem športnih zvez (OKS-ZŠZ)) na eni strani ter inštruktorji varne vožnje AMZS (Avto-moto zveza Slovenije) in posamezni strokovnjaki s področja prometne varnosti na drugi strani, dali širši družbeni prispevek za sistemski dvig ter višjo stopnjo športne in prometne kulture v Sloveniji (Pinter in Štaba, 2009).

Neposredni cilj projekta je razširitev ideje in sodelovanje še z drugimi organizacijami civilne družbe, ki se ukvarjajo s preventivno dejavnostjo v cestnem prometu, pristojnimi vladnimi organizacijami ter družbeno odgovornimi podjetji, zlasti uvozniki oziroma predstavniki prodajalcev vozil.

Projekt »Fair play v športu in prometu – formula zmagovalcev«⁵ je razdeljen v dva dela. Prvi del je obarvan s športno razvedrilno vsebino, kjer športniki z različnimi domiselnimi igrkami, v duhu fair playa, spodbujajo drug drugega k čim boljšim dosežkom. Drug del pa je prepleten

---

⁵ Podrobneje o projektu na spletni strani AMZS Center varne vožnje.

z vsebinami s prometno-varnostnega področja. V projektu je od septembra 2009 do sedaj svoj aktivni doprinos dalo več kot 150 akterjev s področja slovenskega vrhunškega športa.

Prisotnost »športnih legend« v projektu, ki promovirajo fair play tako v športu kot prometu, je gotovo prispevala delček k mozaiku večje prometne varnosti na slovenskih cestah. Z izjemnimi dosežki so se omenjeni vrhunski športniki in njihovi trenerji že vpisali v zgodovino slovenskega in svetovnega športa. Spoštovanje etičnih načel v športu, ki jih udeležujejo tudi v vsakdanjem življenju, športnike odlikuje v osebnosti, vredne zgleda. S svojim odgovornim ravnanjem v prometnem okolju pa spodbujajo k posnemanju ljudi različnih generacij.

Izjava olimpijca Iztoka Čopa na dan premiere izvedbe projekta, 29. 9. 2009, to potrjuje: *»Športniki moramo biti vzor, s čimer hkrati skrbimo tudi za lastno varnost. Prav zato je še kako pomembno, da smo na cesti strpni in da vozimo preudarno, kajti cesta ni tekmovališče. Na cesti se ni treba dokazovati, kdo zmore ali si upa več. A do tega spoznanja ni lahko priti, zato so takšne akcije kot je Fair play v športu in prometu – formula zmagovalcev, toliko bolj pomembne.«*

Slika 12: Vzorniki tudi v prometu (Modlič 2009)

Poleg Iztoka Čopa, ki je bil tudi v vlogi predsednika komisije vrhunskih športnikov pri OKS-ZŠZ (Olimpijskim komitejem Slovenije – združenjem športnih zvez), so se dogodka aktivno udeležili predstavniki izbranih športnih panog, ki sta jim skupni hitrost in drznost⁶ (slika 12).

⁶ Sodelovali so še predstavniki: padalstva, športnega plezanja, kajaka na divjih vodah, smučarskih skokov, smučarskega kroša, sankanja, rokometu in plavanja.

Obenem je bil storjen prvi korak v smeri, da bi panožne športne zveze takšna srečanja organizirala za svoje športnike, trenerje in strokovne sodelavce.

Namen druge preventivno-izobraževalne akcije – aprila 2010 je bila podpora projekta »Očistimo Slovenijo v enem dnevu« in predstavitev Eko vožnje ter okolju prijaznih vozil. Tega dogodka so se udeležili vrhunski športniki iz različnih športnih panog, gospod Tone Jagodic, takratni generalni sekretar OKS-ZŠZ, in pa vodja enote vrhunskih športnikov, zaposlenih v slovenski policiji, Franc Rožman (slika 13).

Slika 13: Predstavniki drugega dogodka Fair play v športu in prometu (Pinter, 2010)

Slika 14: Športniki invalidi (Živec, 2010)

Na sliki 14 so udeleženci tretje izvedbe projekta, ki je bila prav posebna, saj so se prvič pridružili tudi slovenski vrhunski športniki invalidi. Slika jih kaže v družbi aktualnih in nekdanjih slovenskih športnih šampionov (glej Prilogo).

Četrtega preventivno-izobraževalnega dogodka s programom varne vožnje (leta 2011) so se udeležili tudi šampioni, ki so zaključili svoje kariere, vrhunski inštruktorji varne vožnje, strokovnjaki za vzgojo in preventivo na področju prometa in športa ter predstavniki slovenskih športnih časopisnih in televizijskih uredništev (glej Prilogo).

Jeseni istega leta so se v peti izvedbi projekta pridružili in se preizkusili v preventivni vožnji tudi športniki in trenerji s področja gimnastike, juda, plavanja in gorskega kolesarjenja, ki so kandidirali za nastop na OI v Londonu 2012 (slika 15).

Slika 15: Obiskovalci petega kroga projekta (OKS-ZŠZ, 2011)

Šesta preventivno-izobraževalna akcija je bila prvič izvedena v zimskih razmerah. Združila je športnike moto-športnih panog in kartinga (slika 16), ki jim tehnično obvladanje vozil na cestišču in na tekmovalnih progah v naravi sicer ne povzroča težav (glej Prilogo), toda pridobili so vrsto novih spoznanj, uporabnih v vsakdanjem prometu.

Slika 16: Predstavniki motošportnih panog in kartinga (Bračko, 2012)

Slika 17: Ženska rokometna reprezentanca (Osebni arhiv)

Slika 17 in slika 18 prikazujeta predstavnike ekipnih športov, ki so se projekta udeležili leta 2013 in 2014. To sta bili ženska rokometna reprezentanca, naslednje leto pa še slovenska moška odbojcarska reprezentanca (glej Prilogo).

Slika 18: Slovenska odbojcarska reprezentanca (Avto.Over.Net, 2014)

Zelo pomembno vlogo pri izpeljavi druge in naslednjih izvedb projekta je imela Lucija Živec, vodja AMZS Centra varne vožnje, nekdanja vrhunška športnica v kartingu in avto-moto športu, ki je z ekipo inštruktorjev varne vožnje ter sodelavk iz Centra varne vožnje (CVV) Vransko vsakokrat omogočila, da so bile visoko kakovostno izpeljane tako strokovne vsebine, kot spremljevalni program. V zadnjem obdobju je njeno vlogo uspešno prevzela Branka Leskovšek.

5.3.1 Namen projekta

Namen projekta Fair play v športu in prometu je skupaj s slovenskimi vrhunskimi športnicami, športniki, trenerji ter inštruktorji varne vožnje AMZS doseči večjo varnost in odgovornost na naših cestah.

Športniki in trenerji so podpisali izjavo, s katero so se zavezali za spoštovanje desetih temeljnih načel za večjo varnost na cestah.

Ta načela so:

- DA lastni odgovornosti, strpnosti in medsebojnemu razumevanju!
- DA spoštovanju predpisov na cestah!
- NE hitrosti in agresiji!
- NE alkoholu, drogam in psihoaktivnim snovem!
- DA uporabi varnostnega pasu in otroških varnostnih sedežev!
- DA varnostni čeladi na motorju in kolesu!
- DA uporabi odsevnih teles pri pešcih in kolesarjih!
- DA izobraževanju v družinah, vrtcih in šolah!
- DA za hitro in učinkovito sankcioniranje hujših odklonskih ravnanj v prometu!
- Skupaj podpiramo cilj in filozofijo Vizije Nič!

5.3. 2 Primer projektnega dne v AMZS Centru varne vožnje na Vranskem

K širitvi zavedanja o varnosti in odgovornosti v cestnem prometu med športnimi akterji je pripomogel tudi sedmi prometno-preventivni dogodek »Fair play v športu in prometu«, ki se je odvil 3. junija 2013 v AMZS Centru varne vožnje na Vranskem. Takrat so svoje voziške sposobnosti preizkušale rokometiške slovenske reprezentance. Igralke so bile prvič pred takšnim izzivom in zato s pridobljenimi informacijami zelo zadovoljne. Ugotovile so veliko

podobnosti med rokometom in prometom. Selektorica dr. Marta Bon je poudarila predvsem odločnost, ki je nujna pri obeh segmentih – tudi njenem trenerskem delu in na cesti.

Dekleta so profesionalne igralkе rokometā, kjer so potrebne hitre spremembe smeri, hitre odločitve, učinkovita komunikacija in sodelovanje. Rokometāšice so veliko na cesti, saj se vozijo iz okoliških krajev na treninge in tekme. Zavedajo se, kako pomemben je vložek varnostne komponente športnika, ki lahko postane vzor tudi ostalim udeležencem v prometu. Pa vendar so jim bile teoretične informacije inštruktorjev varne vožnje, še bolj pa lastne praktične izkušnje na poligonu spodbuda, da pridobljeno znanje uporabijo znova in znova, ko sedejo za volan svojega avtomobila.

Dr. Marta Bon (osebna komunikacija, 3. 6. 2013), ki je tudi trenerka rokometne ekipe Krim, je v izjavi po dogodku povedala, da so z izpeljanim praktičnim delom vožnje na poligonu gotovo pomagali rešiti kakšno življenje. Tako kot ostale udeleženke, bo tudi ona pomislila na vso pridobljeno znanje, ki ga je dobila na poligonu. Dodala je tudi, da se zaveda, da so igralkе veliko na cesti, saj se nekatere vozijo celo v tujino in da je to učinkovit prispevek oziroma uporabna nagrada, ki jo lahko Rokometna zveza Slovenije omogoči najboljšim slovenskim rokometāšicam. Hkrati pa je dodala, da je bil to odličen team building na poti k uspehu.

Med rokometom in vožnjo z avtomobilom je kar nekaj podobnosti. Najizkušenejša igralka Ana Gros je povedala, da je treba v pravem trenutku pravilno reagirati, biti iznajdljiv, si zaupati, kar je zagotovo pomembno tudi pri rokometni igri. Selektorica Marta Bon (osebna komunikacija, 3. 6. 2013) je v nadaljevanju poudarila predvsem odločnost, ki je za volanom še kako pomembna. Slednja je tudi del njene športne poti, saj mora kot trenerka biti jasna in odločna. Na Poligonu varne vožnje so se na nevsakdanji način učile spretnosti, reakcij v kriznih situacijah ter kako poskrbeti za varnost tako sebe kot drugih.

Maja Šon (osebna komunikacija, 3. 6. 2013) je povedala, da je pred praktičnim delom imela kar nekaj strahu, a je hitro spoznala, da je vsaka vaja na poligonu tam z namenom, kar ji je dalo veliko pozitivnega znanja.

Kot zanimivost omenjam, da je bila Maja Šon še kot srednješolka ena od dobitnic priznanja za »Športno potezo v kategoriji do 18 let«, ki jo je podelil Zavod za fair play in strpnost v športu. Športna poteza je priznanje za fair play ravnanje športnika, kjer bi lahko športnik ravnal drugače, vendar se je zavestno in nenačrtovano odločil, da bo sledil moralnim vrednotam. To priznanje ji veliko pomeni, saj še zdaj krasi steno njene sobe (osebna komunikacija, 3. 6. 2013).

Fair play predstavlja pot in način, kako do zmage v športu in prometu. Slogan projekta Fair play v športu in prometu se glasi, da v športu sodelujem pošteno, brez prevar in nasilja, v prometu pa z odgovornim ravnanjem, bodisi kot voznik, motorist, kolesar ali pešec (Pinter, Štaba, 2009).

Slika 19: Poligon varne vožnje (Osebni arhiv)

Slika 20: Nasveti inštruktorja varne vožnje slovenskim rokometašicam (Osebni arhiv)

Slika 21: Poligon varne vožnje (Osebni arhiv)

Slika 22: Zaključni del na Vranskem (Osebni arhiv)

6. SKLEP

Današnja družba je prišla do točke, ko se zdi, da je za dosego cilja dovoljeno vse. V športu ni tako, v prometu tudi ne.

V svoji diplomski nalogi sem predstavila, kako se šport in promet med seboj prepletata in imata pravila, zaradi katerih naj bi se med izvajanjem počutili varni v obeh dejavnostih. Zanimalo me je tudi, kako bi lahko dobre dosežke s področje strpnosti in fair playa v športu učinkovito prenesli v vsakdanjik slovenskega cestnega prometa.

Fair play je način, kako športnik pošteno igra, gledalec kulturno navija, sodnik pravično sodi, trener spoštljivo vodi .... V športu se kaže kot dostojanstveno prenašanje poraza in zmage, spoštljiv prijateljski odnos do tekmecev, trenerjev, sodnikov in organizatorjev. Je spodbujanje manj sposobnih, uživanje v svojih in drugih uspešnih potezah ter odnos do drugih zunaj igrišča.

Fair play pa je pomemben v vsakdanjem življenju, tudi v prometu. Odgovornost in strpnost, ki jo razvijamo na igriščih, igra pomembno vlogo na cesti. Tudi tam je treba reagirati hitro, biti iznajdljiv, si zaupati. Strpnost, ki jo trenerji športnikom privzgapajo na njihovi poti, je pomembna tudi v prometu. V športu lahko velikokrat napraviš napako, prideš do nove priložnosti, v prometu pa je lahko že ena napaka usodna. Hkrati mora priti športniku v podzavest, da lahko le z znanjem in odgovornim ravnanjem morebitne napake preprečimo. V prometu z osredotočenostjo na lastno varno vožnjo in odzive vozila in okolja, v športu pa z poštenim obnašanjem, strpnostjo in dobrim zgledom mlajšim generacijam.

Športnik, trener ter vsak drug športni akter mora kot udeleženec v prometu spoštovati cestne predpise ter ne sme voziti prehitro in izražati agresije nad drugimi vozniki. Ko sede v avto, ne sme biti pod vplivom škodljivih substanc (alkohol, droge, psihoaktivne snovi). Uporabljati mora varnostni pas, za mlajše potnike pa mora imeti otroški varnostni sedež. Čelada mora biti obvezna oprema na kolesu ali motorju, tudi zunaj treningov in tekmovanj. Predvsem pa se mora nenehno izobraževati, da se bo med vožnjo zares počutil varnega.

Družina je odločilen dejavnik vzgoje za posameznikovo življenje. Tudi v prometu. Velika večina otrok in mladostnikov živi v mestih in jih do igrišč, telovadnic, dvoran loči cesta. Ker so se vsakodnevno primorani vključevati v promet, morajo tudi s tovrstnimi izobraževanji za njih poleg staršev poskrbeti učitelji in vzgojitelji, šolska svetovalna služba, sveti za preventivo in vzgojo v cestnem prometu, policija ter društva in drugi deležniki civilne družbe.

Leta 2009 so devetošolci v okviru Nacionalnega preverjanja znanja pri športni vzgoji poskušali pokazati, kako se da pridobljeno znanje o fair playu in strpnosti prenesti zunaj športa – v cestni promet. V končnem poročilu je moč zaslediti, da so v okviru sklopa šport in varnost učenci dobro reševali vsa vprašanja. Pridobljeni podatki nadalje potrjujejo, da večina učencev dobro pozna tudi značilnosti nešportnega vedenja. Toda le polovica jih je navedla svoj primer obnašanja – ravnanja, ki je v skladu s fair play vedenjem v cestnem prometu. Še veliko je torej izzivov za ozaveščanje pomena odgovornega obnašanja.

Z različnimi preventivnimi akcijami Svet za preventivo in vzgojo v cestnem prometu skrbi za večjo varnost v prometu. Izobraževanja in akcije se nanašajo na različne ciljne skupine ljudi od prvošolčkov, šolarjev in mladostnikov, voznikov in pešcev ter ne nazadnje tudi do motoristov. Veliko bi bilo treba postoriti tudi na področju prometne infrastrukture, zakonov in dela v šolah vožnje, saj pomembno vplivajo na prometno kulturo.

Menim, da bi bilo za večjo varnost na cestah potrebno izvajati še več izobraževalnih delavnic za starše in otroke, kjer se prikažejo učinki neprijetnosti, neuporaba odsevskih teles in čelade, ter njihove posledice. V izobraževanje je treba vključiti demonstracijske naprave, video posnetke prometnih nesreč, saj se bodo le tako starši in njihovi otroci začeli zavedati neprevidnosti in posledic prometnih nesreč. Treba bi bilo zakonsko urediti, da se prometna vzgoja v šolah izvaja kot del obveznega učnega predmeta.

Prav tako menim, da bi bilo za večjo varnost otrok in drugih udeležencev v prometu treba spodbuditi čim več prostovoljcev tudi iz vrst vrhunskih športnikov in trenerjev, ki bi pomagali širiti idejo o varnosti v cestnem prometu.

Med nastajanjem diplomske naloge sem naletela na težavo pri pomanjkanju strokovne literature, ki povezuje šport in promet. Vendar je bila izbrana tema zelo zanimiva za raziskovanje, saj se z obema področjema srečujemo v vsakdanjem življenju. Povezuje pa ju najpomembnejše – fair play.

Diplomsko delo je namenjeno vsem udeležencem v prometu in vsem tistim, ki so jim športniki vzor, pa naj bo to na igriščih ali na cesti. Namenjeno bo tudi mladim udeležencem v prometu, ki želijo z vzgojo, izobraževanjem in preventivnimi ukrepi spremeniti slabe načine vedenja v prometu. Moj namen je, da s pomočjo strpnosti na cestah vozimo preudarno, kajti cesta ni tekmovališče. S tem lahko ohranimo marsikatero življenje.

Rešitev za zmanjšanje prometnih nesreč in strpno obnašanje na igrišču, na cesti, v šoli, delavnem mestu, je veliko in druga drugo dopolnjujejo. Vendar jih je treba začeti uresničevati. Tudi prek poziva ga. Marijane Kračun, matere, ki je izgubila otroka v prometni nesreči: *»Prometna nesreča se je včeraj pripetila njim, danes nam in ne želimo si, da bi se jutri vam.«*

7. VIRI

»0,0 šofer« trezna odločitev; Izvedbeni načrt preventivne akcije. (15.7.2013). Ministrstvo za zdravje. Pridobljeno iz http://www.jedis.eu/zzvgo/35_alko2013.pdf

Avto.Over.Net. (1.7.2014). *Fair play v športu, prometu*. Pridobljeno iz <http://avto.over.net/clanek/fair-play-v-sportu-v-prometu/>

Baloh, S., Kavčič, V., Korošec, L., Matovoz, E., Miš, M., Pavšek V., Pečjak, V., Polič, M., Pustinek, M., Škof, M., Šopar, S. in Žerjav, M. (1983). *Psihologija v cestnem prometu s prometno etiko*. Ljubljana: Avto-moto zveza Slovenije.

Berg Soerensen, I. (2002). *Fair play – enake vrednote za odrasle in mladino*. **Šport**, 4, priloga 13-18.

Bernard, D. (2010). *Zagotavljanje varnosti v cestnem prometu – poligon varne vožnje*. Diplomsko delo, Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za gradbeništvo.

Bračko, J. (2012). *Fair play v športu, v prometu – Formula zmagovalcev*. Pridobljeno iz <http://www.mojaobcina.si/vransko/novice/obvestila/fair-play-v-sportu-v-prometu--formula-zmagovalcev.html>

Brglez, A. in Požnel, B. (2009). Sodelovanje za večjo varnost! **Motorevija**: Revija članov AMZS (november 2009), 38.

Čebular, R. (2010). *Odnosi med udeleženci v prometu in prometna etika*. Diplomsko delo, Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za gradbeništvo.

Doupona, M. in Petrovič, K. (2000). *Šport in družba*. Ljubljana: Fakulteta za šport, Inštitut za šport.

Fairplayinternacional.org. (20.4.2014). Petrol in Fair play EuroBasket. Pridobljeno iz <http://www.petrol.si/o-podjetju/petrol-in-okolje/team-petrol/fair-play>

Fleischman, M., Hosta, M. in Smrdu, M. (2004). *Fair play za starše*. Ljubljana: Zavod za fair play in strpnost v športu.

Gobec, A. (2009). *Prometna vzgoja otrok in njihova varnost v cestnem prometu*. Diplomsko delo, Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede.

Gough, R. W. (2003). *Značaj je vse. Za etično odličnost v športu*. Novo mesto: Penca&drugi d.n.o.

Hosta, M. (2009). *Fair play in šport*. Pridobljeno iz <http://www.sportikus.org/knjiznica.html>

Hosta, M. in Fleischman, M. (2009). *Fair play na šolska igrišča*. Pridobljeno iz <http://www.sportikus.org/knjiznica.html>

Hraščanec, B. (2009). *Vpliv prometne psihologije na varnost v cestnem prometu*. Diplomsko delo, Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za gradbeništvo.

Jerič, S. (2012). Hosta: »Ko športnik sistemu več ne služi, ga ta izvrže«. MMCjev pogovor s športnim filozofom. Pridobljeno iz <http://www.rtvsl.si/sport/preostali-sporti/hosta-ko-sportnik-sistemu-vec-ne-sluzi-ga-ta-izvrze/279964>

Kaiser, M. (2009). *Vizija nič – smrtnih žrtev na cestah v Sloveniji*. Diplomsko delo, Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za gradbeništvo.

Kmetič, F. (2009). *Vzorniki tudi v prometu!* **Motorevija**: Revija članov AMZS (november 2009), 36-37.

Knap, B. (2005). *Vrhunski šport je gladiatorstvo*. Pridobljeno iz <http://med.over.net/forum5/read.php?151,2831477>

Kovač, A. (2010). *Mnenja slovenskih ženskih nogometnih reprezentantk o strpnosti in fair playu*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Kovač, M. in Novak, D. (1998). *Učni načrt. Športna vzgoja*. (16.5.2015). Pridobljeno iz http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/posebne_potrebe/programi/ucni_nacrti/pp_nis_sportna_vzgoja.pdf

Krašovec, S. in Špeglič L. (2008). *Izbira vzornika* (Raziskovalna naloga, OŠ Vojnik). Pridobljeno iz <http://www.knjiznica-celje.si/raziskovalne/4200804513.pdf>

Kristan, B. (2009). *Priznanje in nagrade za fair play v športu*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Levičar, T. in Šuštaršič, B. (2.9.2013). *Kolesarji in pešci*. Pridobljeno iz <http://www.promet.preporod.net/si/kolesarji/>

Lon Don, (18.4.2008). *Športnik – vzor tudi v prometu?* Pridobljeno iz <http://london.blog.siol.net/2008/04/18/sportniki-vzor-tudi-v-prometu/>

Lukšič, I. (2002). Fair play kot način življenja. **Šport**, 4, priloga 18-23.

Lumpkin, A., Kay Stoll, S. in Beller, J. (1994). *Sport ethics: applications for fair play*. National Association for Sport and Physical Education. St. Louis, MO: Mosby-Year Book, Inc.

Mihelič, I. (2011). *Vodnik skozi kulturo ACH Volley*. Pridobljeno iz http://www.ach-volley.si/images/ACH_Vodnik_2011.pdf

Modlič, Ž. (2009). Fair play v športu in prometu [zgoščenka]. Vransko: avtorsko.

Nacionalni program 2013-2022. (28.8.2013). Javna agencija Republike Slovenije za varnost prometa. Pridobljeno iz <http://www.avp-rs.si/splosno-o-varnosti/nacionalni-program-2013-2022>

OKS. (13.9.2011). Športniki – kandidati za POI London 2012 in šola varne vožnje. Pridobljeno iz <http://www.olympic.si/o-oks/novice/n/sportniki-kandidati-za-poi-london-2012-in-sola-varne-voznje-867/>

Oprema za kolesa BMW 2010. (2010). Pridobljeno iz http://www.bmw.si/si/sl/insights/bmw_bikes/equipment.html

Pavčič, T. (2002). *Cestni promet in varnost*. V A. Lah (ur.), *Promet in okolje* (str. 40-43). Ljubljana: Svet za varstvo okolja Republike Slovenije.

Pečoler, M. (9.6.2011). *200 znanih Slovencev s sponzorskim*. Žurnal. Pridobljeno iz http://intranet.fsp.uni-lj.si/mma_bin.php?id=2013060412381966

Pinter, G. (2010). Fair play v športu in prometu [zgoščenka]. Vransko: avtorsko.

Pinter, S. (1999). *Fair play – srčika športnih tekmovanj mladih*. V Športni pedagog in kvalitetna športna vzgoja: zbornik referatov (str. 285-289). Ljubljana. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Pinter, S. in Štaba, R. (2009). *Projekt: Fair play v športu, prometu* (Raziskovalno poročilo). Pridobljeno iz <http://cvv.amzs.si/data/pdf/fairplay.pdf>

Pišek, S. (2009). *Vpliv staršev, športnih pedagogov ter klubskega okolja na sprejetje fair playa pri študentih Fakultete za šport*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Podgoršek, M. (18.2.2012). Aljoša Novak: Morali bi imeti več mladih relistov (Intervju z državnim prvakom v reliju do 21. let). Pridobljeno iz http://www.siol.net/sportal/sportal_plus/intervjuji/2012/02/intervju_reli_aljosa_novak_morali_bi_imeti_vec_mladih_relistov.aspx

Polič, M. (1996). *Prometna psihologija: Mladi v prometu*. Ljubljana: Zveza organizacij za tehnično kulturo Slovenije: Svet za preventivo in vzgojo v cestnem prometu Slovenije.

Pomurec.com. (20.2.2013). »Ustavi se. Vlak se ne more«. Pridobljeno iz [http://www.pomurec.com/vsebina/15278/%C2%BBUstavite se. Vlak se ne more.%C2%A](http://www.pomurec.com/vsebina/15278/%C2%BBUstavite_se._Vlak_se_ne_more.%C2%A)
B

Preinig, S. (2010). *Psihologija v cestnem prometu v funkciji zagotavljanja prometne varnosti*. Diplomsko delo, Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za gradbeništvo.

Pregled smrtnih žrtev na slovenskih cestah do 28. decembra 2014. (30.12.2014). Zavod Varna pot. Pridobljeno iz [http://www.varna-pot.si/si/335/1104/Pregled smrtnih zrtev na slovenskih cestah do 28 decembra 2014.aspx](http://www.varna-pot.si/si/335/1104/Pregled_smrtnih_zrtev_na_slovenskih_cestah_do_28_decembra_2014.aspx)

Prestizna nagrada za varnost v cestnem prometu v letu 2015. (18.6.2015). Javna agencija Republike Slovenije za varnost prometa. Pridobljeno iz <http://www.avp-rs.si/prestizna-nagrada-za-varnost-v-cestnem-prometu-v-letu-2015/>

Preventiva. (2.9.2013). Javna agencija Republike Slovenije za varnost prometa. Pridobljeno iz <http://www.avp-rs.si/preventiva/splosno>

Pričetek nacionalne akcije varnostni pas - priprnite se in doživite! (9.3.2015). Javna agencija Republike Slovenije za varnost prometa. Pridobljeno iz <http://www.avp-rs.si/pricetek-nacionalne-akcije-varnostni-pas-priprnite-se-in-dozivite/>

PU Koper. (3013). Kolesarski izpit so opravili vsi. Pridobljeno iz <http://www.regionalobala.si/novica/kolesarski-izpit-so-opravili-skoraj-vsi>

RIC – Državni izpitni center. (15.7.2013). Pridobljeno iz http://www.ric.si/preverjanje_znanja/statisticni_podatki/

Omerzel, M. (2011). *Žrtve prometnih nesreč*. Diplomsko delo, Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede.

Sever, I. (2003). *Fair play z vidika vrhunškega in rekreativnega športa*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Smrdu, M., Pinter, S. in Hosta, M. (2005). *Športna morala*. Ljubljana: Zavod za fair play in strpnost v športu.

SSKJ-Slovar Slovenskega knjižnega jezika; Spletna izdaja 2000, DZS, Ljubljana.

Szikora, K. (2002). Vrednotenje fair playa na Madžarskem. *Šport*, 4, priloga 26.

Terzič, G. (2013). *Ne igrajte proti drugim, ampak drug z drugim*. Dnevnik. Pridobljeno iz <http://www.dnevnik.si/sport/sportna-tema/ne-igrajte-proti-drugim-ampak-drug-z-drugim>.

Topole, I. (2013). Publikacija šolsko leto 2013/14. (16.5.2015). Pridobljeno iz [http://www.slander.si/wp-content/uploads/2014/06/Publikacija IIOSe 2013 14 v2.pdf](http://www.slander.si/wp-content/uploads/2014/06/Publikacija_IIOSe_2013_14_v2.pdf)

Tušak, M., Marinšek, M. in Tušak, M. (2009). *Družina in športnik*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Inštitut z šport.

Tušak, M., Tušak, M. in Tušak, M. (2003). *Vloga družine in staršev v športu*. Zalog: Klub M. T.

Veniger, S. (2013). *Hitrost – počasneje je varneje 2013*. Ministrstvo za notranje zadeve. Pridobljeno iz [http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/Varno na cesti/Hitrost Pocasneje je varneje2013 12 4 13.pdf](http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/Varno_na_cesti/Hitrost_Pocasneje_je_varneje2013_12_4_13.pdf)

Vrečko, A. (2011). *Analiza učinkov vzgojno-preventivnih aktivnosti v cestnem prometu, namenjenih otrokom*. Diplomsko delo, Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za gradbeništvo.

Vzgoja za varnost. (2.9.2013). OŠ Alojzija Šuštarja; Zavod Sv. Stanislava. Pridobljeno iz <http://os.stanislav.si/za-starse/vzgajajmo-skupaj>

Zakon o športu. (1998). Pridobljeno iz <https://zakonodaja.com/zakon/zspo/38-clen-vrhunski-sportnik>

Zdovc, T. (2013). *Možnost povezovanja športnih in drugih vsebin v vrtcu na temo promet*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Zupan, P. (2000 - 2007). *Promet*. Pridobljeno iz <http://www2.arnes.si/~soppzupa/g/promet/index.htm>

Živec, L. (2010). *Projekt »Fair play v športu/v prometu« – Slovenski vrhunski športniki in športniki invalidi*. Neobjavljeno delo.

8. PRILOGA

UDELEŽENCI PROJEKTA »Fair Play v športu in prometu - FORMULA ZMAGOVALCEV«

1. Namen prve izvedbe Fair play v športu in prometu je bil predstaviti preventivno-izobraževalni program za večjo prometno varnost in višjo stopnjo prometne kulture. Dogodka so se udeležili naslednji športniki ter celotna ekipa trenerjev varne vožnje:

Tabela 1: Prvi krog udeležencev projekta

IME IN PRIIMEK:	ŠPORTNA PANOGA:	NAJBOLJŠI DOSEŽEK:	ČAS IZVEDBE:
Iztok ČOP	veslanje	olimpijski in svetovni prvak	29.9.2009
Irena AVBELJ	padalstvo	najuspešnejša padalka vseh časov	
Matjaž MARKIČ	plavanje	evropski prvak in rekorder	
Natalija GROS	športno plezanje	3xmladinska svetovna prvakinja, evropska prvakinja	
Saša FARIČ	smučanje – kros	srebrna v skupnem seštevku svetovnega pokala v smučarskem kros in bronasta na X-games	
Domen POCIECHA	sankanje	26. mesto na ZOI v Torinu	
Peter PREVC	smučarki skoki	2x zmagovalec EOFM 2009, srebro na DP za leto 2009	
Ljudmila (Ljudka) BODNJEVA	rokomet	najboljša krožna napadalka na svetu, 2x svetovna prvakinja z reprezentanco Rusije	
Mima JAUŠEVEC	tenis	zmagovalka Grand slama v Parizu posamično in v dvojicah	
Miroslav CERAR	gimnastika	dvakratni olimpijonek in trikratni svetovni prvak	
Andrej JELENC	kanu in kajak na divjih vodah	Svetovni prvak v spustu na divjih vodah, trener olimpijske ekipe v Atlanti 1996 in direktor slovenskih kajakaških zvez.	

2. Namen drugega preventivno-izobraževalnega dogodka je bila podpora projekta »Očistimo Slovenijo v enem dnevu« ter predstavitev EKO vožnje in okolju prijaznih vozil.

Tabela 2: Drugi krog udeležencev projekta

IME IN PRIIMEK:	ŠPORTNA PANOGA:	NAJBOLJŠI DOSEŽEK:	ČAS IZVEDBE:
Peter KAUZER	kajak na divjih vodah	svetovni in evropski prvak	17.4.2010
Robert KRANJEC	smučarski skoki	bronasta olimpijska medalja v moštveni tekmi (2002) in zmagovalec svetovnega pokala v poletih (2010)	
Tadeja BRANKOVIČ LIKOZAR	biatlon	2x 2. mesto v svetovnem pokalu v šprintu	
Vesna FABJAN	smučarki tek	zmagovalka tekme svetovnega pokala (2010) – šprint prosta tehnika	
Petra NAREKS	judo	prva članska medalja v judu za državo Slovenijo, bron na EP v Mariboru (2002)	
Andreja LEKIĆ	rokomet	reprezentantka Srbije	
Tina DI BATISTA	alpinizem	alpinistka leta 2008	
Miran STANOVNIK	motociklizem	2. mesto v kategoriji maraton na puščavskem reliju Dakar. Je dobitnik nagrade za fair play EFPM.	
Matjaž ZUPAN	smučarski skoki	srebrna olimpijska medalja v moštveni tekmi (1988) in glavni trener slovenske A reprezentance v smučarskih skokih	
Tone JAGODIC	OKS-ZŠZ	generalni sekretar OKS-ZŠZ	
Franc ROŽMAN	Policijska akademija	vodja enote vrhunskih športnikov, zaposlenih v slovenski policiji	

3. Tokratna izvedba je bila posebna, saj so se prvič pridružili vrhunski športniki invalidi, ki so v družbi aktualnih in nekdanjih slovenskih športnih šampionov poskušali pridobiti čim več uporabnega znanja za vsakodnevno varnejšo vožnjo. Ljudje, ki jih je poškodba priklenila na invalidski voziček, so zelo odvisni od avtomobilov, saj jim večina javnih prevoznih sredstev ni prilagojena. Vsakdo, ki želi voziti avto, potrebuje napravo za ročno upravljanje, ki pa predstavlja velike stroške.

Tabela 3: Tretji krog udeležencev projekta

IME IN PRIIMEK:	ŠPORTNA PANOGA:	NAJBOLJŠI DOSEŽEK:	ČAS IZVEDBE:
Rok DRAGŠIČ	judo	evropski prvak do 23 let (2009), bronasta kolajna na EP na Dunaju (2010)	7.7.2010
Raša SRAKA	judo	prva medalja za slovenski ženski judo na velikih tekmovanjih (srebro na EP v Ljubljani 1997) in prva Slovenka z medaljo na SP v judu	
Luka VUKOVIČ	judo	nekdanji odlični judoist, državni prvak, danes trener v JK Bežigrad	
Peter ŽONTA	smučarski skoki	bronasta olimpijska medalja v moštveni tekmi (2002) in skupno 3. mesto na Novoletni turneji v sezoni 2003/04	
Matjaž DEBELJAK	smučarki skoki	bronasta olimpijska medalja posamično (K 90 m) in srebrna medalja v moštveni tekmi (1988, Calgary)	
Andrej HAUPTMAN	kolesarstvo	bronasta medalja na SP v kolesarstvu (2001, Lizbona), 5. mesto na OI v Atenah	
Tanja CERKVENIK	met kopja	norma za SP (najboljši rezultat 21,94)	
Tatjana MAJCEN LJUBIČ	suvanje krogle, met kopja	3. mesto v suvanju krogle, 2. mesto v metu kopja POI (2004)	
Henrik PLANK	met kopja, diska	9. mesto na POI (2008)	
Jože FLERE	metalec diska	srebrna medalja na POI 2008	
Ivan LISAC	namizni tenis	Srbija: 1. mesto posamično v skupini 3 ter v dvojicah 2. mesto; Slovaška: 3. mesto posamično v skupini 3; Avstrija: ekipno 2. mesto v skupini 3	
Damijan LAZAR	namizni tenis	4. mesto v skupini 7 skupaj s Sašom Šuligojem	
Nedžad BUDIMLIĆ	košarka	član reprezentance in potnik na EP divizije B v Brno (2010)	
Primož KANCLER	namizni tenis	nadarjen mlad igralec, več udeležb na mednarodnih tekmovanjih	
Matjaž KEK	nogomet	selektor slovenske A reprezentance, udeležba na SP v Južnoafriški republiki (2010); z NK Maribor udeleženec Lige prvakov (1999)	

4. Preventivno-izobraževalnega dogodka varne vožnje so se udeležili: slovenski športni šampioni, ki so že zaključili svoje športne kariere, vrhunski inštruktorji varne vožnje, strokovnjaki za vzgojo in preventivo na področju prometa in športa ter predstavniki slovenskih športnih uredništev.

Z leti se poslabšajo določene telesne in tudi umske sposobnosti vsakega človeka, oži se vidno polje in zmanjšuje se zaznava prostora, zato je bilo za to skupino udeležencev zanimivo opozarjanje na te težave.

Tabela 4: Četrti krog udeležencev projekta

IME IN PRIIMEK:	ŠPORTNA PANOGA:	NAJBOLJŠI DOSEŽEK:	ČAS IZVEDBE:
Brigita LANGERHOLC ŽAGER	atletika	4. mesto v teku na 800 m (OI v Sydneyju, 2000), 5. mesto na SP v Osaki (2007); danes predsednica Komisije športnikov pri OKS-ZŠZ	8.7.2011
Janez PINTAR ml.	motociklizem	Dobitnik zlate čelade in 3x naziva najboljši avto moto športnik Slovenije	
Igor PRIMC	atletika – met diska	dvakratni udeleženec OI (Atlanta, 1996 in Atene, 2004); sredozemski prvak (Bari, 1997); svetovni vojaški prvak (Tivoli, 2002); aktualen slovenski rekorder	
Dejan TESTEN	kajak na divjih in mirnih vodah	nekdanji tekmovalec, zdaj izjemen trener mladih kajakašev in kanuistov iz Soške doline – idejni oče za oblikovanje skupine »Soča elite team«	
Romana ZRNEC	avtomobilizem	slovenska legenda med voznici; druga v skupni uvrstitvi Rallya Saturnus (1987)	
Denis ŽVEGLJ	veslanje	bronasta olimpijska medalja v dvojcu brez krmarja (Barcelona, 1992), 4. mesto v četvercu brez krmarja (Atlanta, 1996); srebrna medalja na EP v dvojcih (1991); aktualen predsednik Veslaške zveze Slovenije	
Dare RUPAR	športna redakcija Radija Slovenija	dolgoletni športni novinar na Radiu Slovenija	
Jurij ZAVRŠNIK	športni dnevnik Ekipa	namestnik odgovornega urednika	

5. Preventivno-izobraževalni dogodek športnikov in trenerjev s področja gimnastike, juda, plavanja in gorskega kolesarjenja, ki so kandidirali za nastop na OI v Londonu 2012.

Tabela 5: Peti krog udeležencev projekta

IME IN PRIIMEK:	ŠPORTNA PANOGA:	NAJBOLJŠI DOSEŽEK:	ČAS IZVEDBE:
Sašo BERTONCELJ	gimnastika	Večkratni prvak svetovnega pokala na konju z ročaji	13.9.2011
Anja ČARMAN	plavanje	2x evropska prvakinja	
Blaža KLEMENČIČ	gorsko kolesarstvo	21. mesto na OI v Pekingu 2008	
Peter MANKOČ	plavanje	devetkratni zaporedni evropski prvak	
Roni PIKEC	plavanje	selektor plavalne reprezentance	
Robert PINTARIČ	gorsko kolesarstvo	nastop na olimpijskih igrah v Atlanti 1996	
Emil TAHIROVIČ	plavanje	2 zlati medalji na Sredozemskih igrah 2005, dobitnik priznanja za fair play.	
Matjaž TRBOVC	judo	5. mesto svetovni pokal v Bukarešti	
Tina TRSTENJAK	judo	1. mesto svetovni pokal 2012	
Ana VELENŠEK	judo	1. mesto svetovni pokal 2010, 2x1. mesto državno člansko prvenstvo	
Robi ŽBOGAR	plavanje	26. mesto na OI v Londonu, 5. mesto na EP	
Miroslav CERAR	gimnastika, član IO	ambasador za fair play	
Jani DVORŠAK	OKS – antidoping	direktor slovenske antidopinške agencije	
Janez MATOH	OKS-ZŠZ	velike zasluge pri razvoju slovenskega športa	
Luka KRMEL	OKS-ZŠZ		
Borut KOLARIČ	OKS-ZŠZ	vodja programov športnih iger.	
dr. Edi KOLAR	gimnastika	trener gimnastike, predsednik Strokovnega sveta za šport Republike Slovenije	

6. Preventivno-izobraževalni dogodek predstavnikov motošportnih panog in kartinga, ki jim tehnično obvladanje vozil na cestišču in na tekmovalnih progah v naravi ne povzroča težav. Zanimivo je bilo videt, kako se športniki, ki tekmujejo v hitrosti na cesti znajdejo na poligonu varne vožnje.

Tabela 6: Šesti krog udeležencev projekta

IME IN PRIIMEK:	ŠPORTNA PANOGA:	NAJBOLJŠI DOSEŽEK:	ČAS IZVEDBE:
Jaka SELES	motokros	evropski prvak 2009.	13.12.2012
Igor JERMAN	motocikel	svetovni prvak 2009.	
Marko JERMAN	motocikel	prvak pokala Alpe Adria.	
Maks GREGORČIČ	speedway	svetovni podprvak 2006.	
Aleksander ČONDA	speedway	mladinski državni prvak, finalist evropskega članskega prvenstva.	
Matic VOLDRIH	speedway	4. mesto slovenskega prvenstva 2010, 2012.	
Klemen PREŠEREN	karting	19. mesto na Rok Cup Internacional final 2012.	

7. Sedmega prometno-preventivnega dogodka na Vranskem se je udeležila slovenska ženska rokometna reprezentanca. Dogodek je bil preventivne narave in kot priprava na Sredozemske igre ter krepitev ekipnega duha – team building.

Tabela 7: Sedmi krog udeležencev projekta

IME IN PRIIMEK:	ŠPORTNA PANOGA:	NAJBOLJŠI DOSEŽEK:	ČAS IZVEDBE:
Slovenska ženska rokometna reprezentanca: Ana GROS, Nina JERIČEK, Maja ŠON, Teja FERFOLJA, Sanja GREGORC, Maja ZRNEC, Neža MITRUŠEVSKA, Sergeja STEFANIŠIN, Ana PETRINJA, Katja ČERENJAK, Maxim Eva PELIKAN, Urška VIDIC, Neli IRMAN, Marta BON, Anja FREŠER	rokomet	bron na Sredozemskih igrah 1997, 8. mesto na SP na Hrvaškem	3.6.2013

8. Osmega prometno-preventivnega dogodka v okviru projekta »Fair play v športu in prometu« v AMZS Centru varne vožnje na Vranskem se je poleti 2014 udeležila slovenska odbojgarska reprezentanca. Kljub športni odličnosti, ki jo dokazujejo na igrišču, so ob tej priložnosti spoznali, da bo pridobljeno znanje s področja prometne varnosti zanje uporabno znova in znova, ko sedejo za volan svojega avtomobila.

Tabela 8: Osmi krog udeležencev projekta

IME IN PRIIMEK:	ŠPORTNA PANOGA:	NAJBOLJŠI DOSEŽEK:	ČAS IZVEDBE:
Slovenska odbojgarska reprezentanca: Tine URNAUT, Klemen ČEBULJ, Uroš PAVLOVIČ, Alen ŠKET, Gregor ROPRET, Jan POKERŠNIK, Danijel KOCILJAN, Dane MIJATOVIČ, Jan KLOBUČAR, Matija JEREB, Mitja GASPARINI, Jani KOVAČIČ, Miha PLOT, Luka SLABE	odbojka	9. mesto na EP 2011	23.6.2014